

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Viliaus Jakšto,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas
Paveldėjimas atstovavimo teise: lyginamieji aspektai
(Inheritance by right of representation: comparative aspects)

Vadovė: Doc. dr. Danguolė Bublienė
Recenzentas: Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Vilnius 2016

Turinys

Santrauka/Summary.....	3
1. Įžanga.....	5
2. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Lietuvoje iki 2001 m.....	8
3. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Lietuvoje.....	8
3.1. Subjektai galintys paveldėti atstovavimo teise Lietuvoje LR CK 5.12 str. pagrindu.....	10
3.2. Paveldėjimo atstovavimo teise taikymo atvejai.....	11
3.3. Atstovavimo teise paveldėtinos turto dalys.....	12
4. Kiti paveldėjimo aspektai susiję su paveldėjimo atstovavimo teise institutu Lietuvoje.....	15
4.1. Nepilnamečių vaikų ir provaikų paveldėjimo išskirtinumas paveldint atstovavimo teise.....	15
4.2. Nagrinėtini termino atnaujinimo aspektai paveldint atstovavimo teise.....	16
4.3. Nesantuokiniai vaikai ir tėvystės nustatymas siekiant paveldėti atstovavimo teise.....	19
5. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto vertinimas Konstitucijos atžvilgiu.....	22
6. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Latvijoje.....	24
7. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Estijoje.....	26
8. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto apibendrinimas ir lyginimas Baltijos šalyse.....	27
9. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Švedijoje.....	29
10. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Šveicarijoje.....	31
11. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Vokietijoje.....	32
12. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Jungtinėje Karalystėje.....	35
12.1. Žodžio atstovas (angl. <i>representative</i>) vartojimas Jungtinės Karalystės teisėje.....	35
13. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Japonijoje.....	38
13.1. Paveldėjimui atstovavimo teise taikytinos teisės išimtis Japonijoje.....	39

14.	Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Jungtinėse Amerikos Valstijose.....	41
	14.1. Paveldėjimo būdas <i>per capita</i>	42
	14.2. 120 valandų pergyvenimo sąlygos taikymas paveldint turtą atstovavimo teise.....	44
15.	Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Vidurio Rytuose.....	46
	15.1. Turto dalis atitenkanti moteriai arba palikuoniams kilusiems iš moters giminės pusės, kai paveldima atstovavimo teise.....	47
16.	Paveldėjimo atstovavimo teise instituto lyginamieji aspektai.....	49
	16.1. Subjektų sąrašas paveldint atstovavimo teise.....	49
	16.2. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto taikymo atvejai.....	50
	16.3. Palikuoniams priklausančios turto dalys paveldint atstovavimo teise.....	51
	16.4. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto netaikymas Švedijoje, galiojant nepadalijimo išimčiai.....	51
	16.5. <i>Per stirpes</i> ir <i>per capita</i> turto padalijimo lyginimas.....	52
	16.6. Kiti lygintini aspektai paveldėjimo atstovavimo teisės institute.....	53
17.	Išvados.....	58
18.	Priedas A(1).....	60
19.	Priedas A(2).....	61
20.	Literatūros sąrašas.....	62

Santrauka

Šiame darbe Vilniaus Universiteto teisės fakulteto penkto kurso studentas Vilius Jakštas nagrinės paveldėjimą atstovavimo teise, lyginamuosius aspektus. Paveldėjimas atstovavimo teise yra vienas iš paveldėjimo būdų įstatymo pagrindu ir yra glaudžiai susijęs su paveldėjimo institutu, todėl tema nagrinėtina atsižvelgiant ir į galiojančias paveldėjimo normas, kurios susijusios su nagrinėtina tema. Pateikiama ir išanalizuojama dabartinė paveldėjimo atstovavimo teise normos vieta Lietuvos teisėje. Nustatomi pagrindiniai aspektai, kurie bus nagrinėtini darbe ir į kuriuos bus atkreiptas dėmesys lyginant Lietuvos teisinį reguliavimą su kitų šalių reguliavimu šioje srityje. Pateikiamos ir išanalizuojamos kitų šalių nuostatos ir teisės normos, kurios reguliuoja paveldėjimą atstovavimo teise toje šalyje. Išskiriami ne tik pagrindiniai lygintini aspektai Lietuvos atžvilgiu, tačiau išskiriami ir išskirtiniai aspektai, kurie galioja tik tam tikroje šalyje ar teritorijoje. Atliekamas visų bendrų ir išskirtinių aspektų lyginimas su Lietuvos teisėje nustatytais aspektais. Atsižvelgiama į išskirtinių aspektų naudą ar reikalingumą Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teise institute. Atlikus analizę ir palyginus galiojančias normas reguliuojančias paveldėjimą atstovavimo teise, prieinama išvada ar Lietuvoje nustatyta norma, kuri priimta 2001 m., tačiau kurios redakcija iš esmės nepakito nuo 1964 m. tinkamai ir pakankamai reguliuoja šią sritį.

Summary

In this Master's thesis Vilnius University fifth course student Vilius Jakštas will analyse inheritance by right of representation, comparison aspects. Inheritance by right of representation is one of inheritance means that can be used in accordance with law, this institute is closely connected to inheritance itself, therefore while analysing this topic it is necessary to practise inheritance norms that are in effect in connection with inheritance by representation. The current situation and place of inheritance by representation norm in Lithuania is analysed and provided in this thesis. Main aspects that will be compared between Lithuania and other countries are provided. Other countries norms that regulate inheritance by right of representation is provided and analysed. Not only main aspects are distinguished in this thesis that's can be compared in connection with Lithuania's law, but also the exclusive aspects are distinguished that are only usable in certain country or territory. The full analysis and comparison between main and exclusive aspects in connection with Lithuania's norms are provided. Possible benefit and need of exclusive aspects are analysed in connection with Lithuania's norms. After analysis and comparison of different norms and aspects that regulate inheritance by right of representation the conclusion is made whether norm that regulates inheritance by right of representation in Lithuania and which has been adopted in year 2001, but have not changed the essence of norm since 1964 is still sufficient and topical till this day.

1. Įžanga

Paveldėjimas atstovavimo teise Lietuvoje yra vienas iš paveldėjimo būdų atsirandančių įstatymo pagrindu. Šio instituto esmė yra anūkų ir proanūkių įgyjama teisė paveldėti turta, kai iki palikimo atsiradimo momento mirė paveldėti turėjęs asmuo. Tai reiškia, jog vaikai įgyja teisę paveldėti savo tėvams turėjusią priklausyti turto dalį.¹

Šį institutą reguliuojanti teisės norma priimta Civilinio kodekso įsigaliojimu 2001 m. liepos 1 d., tačiau šio straipsnio redakcija iš esmės pažodžiui perimta iš Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinio kodekso (toliau – TSR kodeksas).² Tai reiškia, kad straipsnyje nustatyta dispozicija nebuvo keista ar koreguota tam tikra apimtimi daugiau nei penkiasdešimt metų, o ir pats institutas nesusilaukė daug dėmesio iš Lietuvos teisės autorių. Tam tikra iniciatyva matyti tik iš Doc. Dr. Alfonso Vileitos, kuris siekdamas užpildyti tam tikras Civilinio kodekso penktosios knygos normų aiškinimo spragas pradėjo publikuoti penktosios knygos komentarą.³ Vis dėlto, kiti teisės autoriai Lietuvoje šiam institutui dėmesio neskiria ką patvirtina ir darbe nagrinėtini Lietuvos autorių darbai. 2001 m. Vytauto Gaivenio ir Algirdo Valiulio „Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai“⁴ ir 2011 m. Alfonso Vileitos „Paveldėjimo teisė“⁵ nesigilina ir neanalizuoja šio instituto. Negana to abiejose knygose, kurias skiria dešimt metų yra tik perrašoma įstatyme nustatyta norma, o trumpi komentarai praktiškai nesiskiria. Nėra atliekama gilesnė šios normos analizė užduodant klausimą ar yra būtinybė šiam institutui, o jeigu yra ar subjektų sąrašas ir taikymo galimybės yra pakankamos ir nuosekliai reglamentuotos, juolab kad norma išliko panaši daugiau nei penkiasdešimt metų. Atsižvelgiant į tai, kad kai kurios teisės normos Lietuvoje keičiamos ir koreguojamos ganėtinai dažnai sunku patikėti, kad paveldėjimo atstovavimo teise santykiečiai reglamentuoti prieš penkis dešimtmečius išliktų aktualūs ir tinkamai sureguliuoti šiomis dienomis. Šiuo atžvilgiu darbo autorius vadovaudamasis kitų šalių teisės normomis reglamentuojančiomis paveldėjimą atstovavimo teise sieks įrodyti, kad Lietuvoje

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Penktoji knyga (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262. Aktuali redakcija nuo 2016-01-01. 5.12 str.

² Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinis kodeksas. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138). Negalioja nuo 2001-07-01.

³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.justitia.lt/magazine.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&straipsnio_id=13&zurnalas=Juztitia&tem=Civilin&zur_id=11>.

⁴ GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia 2002.

⁵ VILEITA, Alfonsas. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.

galiojanti norma reguliuojanti šiuos santykius nėra pakankamai išsami ir plati, todėl jos keitimas netolimoje ateityje yra neišvengiamas.

Akivaizdu, kad straipsnio aktualumas reguliuojantis paveldėjimo atstovavimo teise institutą išlieka, o ateityje gali tik didėti. Viską lemia, tai jog vidutinė gyvenimo trukmė nuolatos didėja ir didės⁶, ko pasėkoje vis dažniau vėlesnės eilės palikuoniai gyvena daug ilgiau už savo protėvius. Tam įtakos turi ir sparčiai besikeičiančios naujausios technologijos ir medicinos inovacijos, kurios vis prailgina žmogaus gyvenimą. Siekiant užtikrinti, kad anūkai ar proanūkiai įgytų teises paveldėti savo senelių ar prosenelių turta, kai šeimą ištinka nelaimė ir ankstesnis palikuonis miršta, šio instituto svarba yra neatskiriama paveldėjimo teisės dalis.

Darbo tikslas yra gilesnė paveldėjimo atstovavimo teise normos analizė, o ne paviršutiniškas instituto įvertinimas. Darbu siekiama nustatyti ar prieš penkiolika metų priimta teisės normos redakcija, kuri nežymiai pasikeitė nuo TSR kodekse apibrėžtos normos iš tikrųjų išliko aktuali šiai dienai. Analizuojama ar nėra reikalingi naudingi nuostatos pakeitimai, kurie yra būtini siekiant apsaugoti asmenis paveldinčius atstovavimo teise.

Šiam tikslui pasiekti neužtenka analizuoti tik Lietuvoje nustatytą paveldėjimo atstovavimo teise reguliavimą ir remtis tik Lietuvos autorių teiginiais, juolab, kad yra matomas akivaizdus Lietuvos autorių leidinių trūkumas. Šiuo tikslu į pagalbą bus pasitelktos užsienio šalių paveldėjimo atstovavimo teise normos. Visų pirma, bus analizuojami Latvijos ir Estijos instituto pavyzdžiai siekiant apibendrinti Baltijos šalių instituto siekį ir tikslą šioje srityje. Kaimyninėse valstybėse vyrauja panašūs papročiai, socialinės normos ir panaši ekonomika, todėl šių šalių aptarimas ir institutų lyginimas yra būtinas. Siekiant atlikti ne tik paveldėjimo atstovavimo teise instituto analizę, bet ir galimą straipsnio pakeitimą atsižvelgus į kitų šalių praktiką atitinkamose šalyse bus išskirti šio straipsnio ypatumai, kurie gali atnešti naudos Lietuvos institutui. Aptariamos didžiausią ar labai didelę įtaką teisėje ir ekonomikoje turinčios šalys, t. y. JAV, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Šveicarija. Taip pat atrinktos šalys, kuriose paveldėjimas atstovavimo teise yra labai specifinis arba turi tam tikrą specifinį

⁶ Lietuvos statistikos departamentas *Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 2000-2012 m. statistika* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010801&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3228&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>> ir *Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 2010-2014 m. statistika* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=e6729112-922a-475f-b90c-716dab8a2f26>>.

aspektą, kuris nebuvo nagrinėtinas kitų šalių atveju, tokios šalys yra Švedija, Japonija ir Vidurio Rytų regionas. Atsižvelgiant į visų šalių paveldėjimo atstovavimo teise instituto reguliavimą, bei skirtumus galima bus daryti išvadą ar Lietuvoje šio instituto reguliavimas yra tinkamas.

Instituto analizė bus atlikta keliais aspektais. Pirmas tyrimo objektas yra šio instituto nustatytas subjektų sąrašas ir jo skirtumai skirtingose šalyse. Antra, lyginama kokiais atvejais taikomas paveldėjimas atstovavimo teise. Trečia, nustatoma į kokią dalį palikuonys pretenduoja paveldinti atstovavimo teise ir koku būdu tas turtas paveldimas. Ketvirta, analizuotini kitų šalių šiame institute nustatyti ypatumai, kurie padės nustatyti ar Lietuvoje esantis reguliavimas yra pakankamas ir tinkamai sureguliuotas ar vis dėlto reikalingi straipsnio pakeitimai.

Svarbiausi darbe naudojami metodai yra loginis - analitinis ir lyginamasis - teisinis metodai. Loginis - analitinis metodas pasireiškia pateikiant kitose šalyse galiojančias teisės normas, kurios numato paveldėjimą atstovavimo teise. Iš karto atliekama šių normų analizė išskiriant pagrindinius normos objektus ir ypatingus bei išsiskiriančius aspektus nagrinėjamos šalies instituto atveju. Šiam tikslui įgyvendinti taip pat naudojama ir įvairių užsienio autorių literatūra, kuri atlieka gilesnę šio instituto analizę. Šis metodas padeda pateikti jau išanalizuotą užsienio šalyse nustatytą paveldėjimo atstovavimo teise institutą. Lyginamasis - teisinis metodas pasireiškia lyginant kitų šalių ir Lietuvos paveldėjimo teisės atstovavimo teise instituto panašumus ir skirtumus. Tam tikrais atvejais siekiant prieiti prie atitinkamos išvados, lygintinos kelios užsienio šalys su kitomis užsienio šalimis ir tik tada su Lietuva; arba lygintinos kelios šalys, kuriose šis institutas reguliuojamas taip pat ar panašiai su Lietuvos reguliavimu. Šio metodo naudojimas padeda nustatyti ne tik ar dabartinis Lietuvos reguliavimas šiame institute yra tinkamas ir nereikalaujantis pakeitimų, bet ir padeda pateikti išvadą ar reikalingi šios normos Lietuvoje pakeitimai, kurie yra labai specifiniai, tačiau gali atnešti savitos naudos šiam instituto reguliavimui Lietuvoje.

Pagrindiniai naudojami šaltiniai Lietuvoje paveldėjimo atstovavimo teisės instituto nagrinėjimui yra Lietuvos Aukščiausio teismo praktika⁷ ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas⁸. Užsienio šalių nagrinėjimui pasitelkiamos tų šalių testamentų, paveldėjimo ar šeimos kodeksai, kuriuose nustatytos paveldėjimo atstovavimo teise teisės normos ir įvairių autorių leidiniai analizuojantys šį institutą.

⁷ Cit. op. 15, 17, 20, 23, 25, 27, 31.

⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

2. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Lietuvoje iki 2001 m.

Paveldėjimas atstovavimo teise nėra naujas institutas Lietuvos teisėje. Šis paveldėjimo būdas egzistavo Lietuvoje nuo 1964 m. liepos 7 d., kai buvo priimtas TSR kodeksas.⁹ TSR kodekso 573 str. 4 dalis nustatė: „*Palikėjo vaikaičiai ir provaikaičiai yra įstatyminiai įpėdiniai, jeigu palikimo atsiradimo metu nebėra gyvo to iš jų tėvų, kuris būtų buvęs įpėdinis; jie lygiomis paveldi tą dalį, kuri būtų priklausiusi mirusiajam jų tėvui (motinai), paveldint pagal įstatymą.*“¹⁰ Normos dispozicijoje buvo nustatyti trys pagrindiniai šio instituto aspektai. Pirmiausia, nustatytas baigtinis sąrašas subjektų kurie turi teisę paveldėti šios normos pagrindu, t. y. vaikaičiai ir provaikaičiai. Antra, nustatyta sąlyga kada ši norma taikytina, t. y. miręs vienas iš tėvų kuris būtų paveldėjęs turtą. Trečia, nustatyta kokia turto dalis priklauso tokiam paveldėtojui, t. y. tokia kuri būtų tekusi jo mirusiam tėvui (motinai). Siekiant tinkamai reguliuoti paveldėjimo atstovavimo teise institutą, šių trijų pagrindinių aspektų apibrėžimas yra būtinas, todėl ir naujai priimtas Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – LR CK) turėjo numatyti šiuos pagrindinius aspektus normos fabuloje.

Naujoji LR CK 5.12 str. numatyta paveldėjimo atstovavimo teise norma iš dalies perėmė TSR kodekse galiojusios normos esmę. Naujoji norma atitinkamai koreguota eilių atžvilgiu, įvardijant kokia eile anūkai ir proanūkiai paveldi turtą, tačiau turto padalijimo principas, o svarbiausia baigtinis subjektų sąrašas perimtas iš TSR kodekso beveik pažodžiui. Tai reiškia, jog dabartinė galiojanti LR CK 5.12 str. norma toje apimtyje, kurioje numato subjektų sąrašą galioja ir yra nekeista daugiau nei penkiasdešimt metų. Žinoma, tai dar nereiškia, kad jei norma yra nekeista ilgą laiką, tai pasikeitus ekonominiams, teisiniams ir socialiniams santykiams ji tampa neaktuali. Galima situacija, kai normos aktualumas atitinka pasikeitusius santykius ir nereikalauja esminių pakeitimų bei normos tobulinimo labai ilgą laiką. Vis dėl to, nagrinėtinu atveju svarbu pabrėžti, kad santykiai egzistuojantys Lietuvos visuomenėje kardinaliai pasikeitė išsikovojus nepriklausomybę ir priėmus naują nepriklausomos Lietuvos Civilinį kodeksą. Dėl šios priežasties būtina išanalizuoti dabar galiojančią paveldėjimo atstovavimo teise normą Lietuvoje, įvertinant visas pasikeitusias aplinkybes ir nustatant ar nėra reikalingi šios normos pakeitimai atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką.

⁹ Cit. op. 2.

¹⁰ Ibid. 573 str. 4 d.

3. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Lietuvoje

Paveldėjimas atstovavimo teise, Lietuvoje numatytas LR CK 5 knygos 5.12 str.: „*Palikėjo vaikaičiai ir provaikaičiai paveldi pagal įstatymą kartu su paveldinčiais atitinkamai pirmos arba antros eilės įpėdiniais, jeigu palikimo atsiradimo metu nebėra gyvo to iš jų tėvų, kuris būtų buvęs įpėdinis. Jie lygiomis dalimis paveldi tą dalį, kuri būtų priklausiusi mirusiam jų tėvui ar motinai paveldint pagal įstatymą.*“¹¹ Ši teisės norma susideda iš trijų svarbių aspektų, pirma ji nusako baigtinį sąrašą subjektų, kuriems ši norma taikytina, antra ši norma nustato kokių aplinkybių metu ši norma gali būti taikytina ir trečia nustatoma turto dalis į kurią šalys gali pretenduoti.

Siekiant išanalizuoti subjektus turinčius teisę paveldėti turtą atstovavimo teise, būtina išnagrinėti jų vietą paveldėjimo eilėse. Įpėdiniais paveldint pagal įstatymą yra numatytos šešios eilės¹², tačiau tiek kiek tai liečia paveldėjimą atstovavimo teise svarbios tik pirmosios trys eilės, nes paveldintys subjektai paveldi turtą kartu su pirmos arba antros eilės įpėdiniais. Subjektai, kurie turi teisę paveldėti atstovavimo teise yra vaikaičiai ir provaikaičiai, atitinkamai jie yra nurodyti antroje ir trečioje eilėje. Teisė paveldėti turtą pagal įstatymą prasideda nuo pirmosios eilės ir seka paeiliui, tačiau vėlesnės eilės gali įgyti teisę į paveldėjimą esant aplinkybėms, kai aukštesnėje eilėje nėra palikuonių, jie nepriima arba atsisako palikimo arba teisė paveldėti iš jų atimta.¹³ Pažymėtina, kad paveldint turtą atstovavimo teise, keičiasi asmenų vieta eilėse, dėl ko gali keistis ir jų paveldėtina turto dalis, todėl būtina išskirti atvejus kai taip nutinka. Vaikaitis atstovavimo teise paveldi tą dalį, kurią paveldėtų jo tėvas ar motina, jeigu šie būtų gyvi. Jis kaip mirusio tėvo ar motinos atstovas, paveldi tik su pirmos eilės įpėdiniais. Jeigu pirmos eilės įpėdinių nėra (jie mirė prieš atsirandant palikimui, nepriėmė ar atsisakė palikimo, neturi teisės paveldėti ar iš jų testatorius atėmė paveldėjimo teisę), vaikaitis paveldi kaip antros eilės įpėdinis.¹⁴ Savo ruožtu nors provaikaičiai paveldi trečia eile, bet, mirus proseneliui (prosenelei), jie gali paveldėti atstovavimo teise su antros eilės įpėdiniais, jeigu nėra gyvo jų tėvo ar motinos, kurie paveldėtų kaip palikėjo vaikaičiai. Jie paveldi tą dalį, kuri tektų jų mirusiam tėvui ar motinai. Provaikaitis atstovavimo teise paveldi tik su antros eilės įpėdiniais. Kai nėra nei pirmos, nei

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Penktoji knyga (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262. Aktuali redakcija nuo 2016-01-01. 5.12 str.

¹² Ibid. 5.11 str.

¹³ Ibid. 5.11 str. 2 d.

¹⁴ VILEITA, Alfonsas. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011. p. 37.

antros eilės įpėdinių, provaikaitis paveldi kaip trečios eilės įpėdinis.¹⁵ *Palikuonys iš antros ir trečios eilės, t. y. vaikaičiai ir provaikaičiai, gali paveldėti turtą kitu pagrindu negu nurodytieji LR CK 5.11 str. 2 d. Šie asmenys įgyja teisę paveldėti turtą atstovavimo teise kartu su pirmąją arba antrąją eile, kai atsiranda pagrindai nurodyti LR CK 5.12 str. Nors vaikaičiai pagal CK 5.11 straipsnio 1 dalies 2 punktą paveldi kaip antros eilės įpėdiniai, bet atstovavimo teise jie gali paveldėti kartu su pirmos eilės įpėdiniais, jeigu nėra gyvų jų tėvų, kurie būdami gyvi tokią teisę turėtų; atitinkamai provaikaičiai pagal CK 5.11 straipsnio 1 dalies 3 punktą paveldi kaip trečios eilės įpėdiniai, bet atstovavimo teise jie gali paveldėti su antros eilės įpėdiniais, jeigu nėra gyvų jų tėvų, kurie būdami gyvi tokią teisę turėtų. Jeigu nėra nė vieno atitinkamai pirmos ar antros eilės įpėdinio, tai palikėjo vaikaičiai ar provaikaičiai pagal CK 5.11 straipsnio 1 dalies 2 arba 3 punktus, 2 dalį paveldi atitinkamai kaip antros ar trečios eilės įpėdiniai.*¹⁶ Nustačius skirtumą, kad paveldint LR CK 5.12 str. pagrindu vaikaičiai ir provaikaičiai paveldi su aukštesne eile, toliau nagrinėti LR CK 5.12 str. aspektai, kurie numato šio straipsnio taikymo ribas, taikymo priežastis ir atitenkančias turto dalis.

3.1. Subjektai galintys paveldėti atstovavimo teise Lietuvoje LR CK 5.12 str. pagrindu

Subjektai galintys paveldėti turtą atstovavimo teise, LR CK 5.12 str. pagrindu apibrėžti tik vaikaičio ir provaikaičio sąvokomis ir neįtraukia į šio straipsnio apimtį toliau einančių palikuonių pvz. pro - provaikaičių. Palyginimui LR CK 5.58 str., kuris numato palikimo priėmimo perėjimą, nurodo, kad asmeniui mirus po palikimo atsiradimo ir nespėjus priimti turto, teisė priimti šį turtą pereina jo įpėdiniais. Tai reiškia, jog nėra apibrėžiami atitinkami palikuonys, kurie galėtų paveldėti turtą ir įpėdinių eilė pratęsiamą iki paskutinės eilės. Tuo tarpu sąvokos vaikaičiai ir provaikaičiai LR CK 5.12 str. pagrindu yra aiškinama labai griežtai, tai patvirtino ir Lietuvos Aukščiausias Teismas Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartyje civilinėje byloje *O. T. v. notarė Gražina Pocienė, Nr. 3K-3-539/2009. Minėta, kad CK 5.12 straipsnyje nustatyta tik vaikaičių ir provaikaičių teisė paveldėti atstovavimo teise, t. y. paveldėdami pagal įstatymą vaikaičiai ir provaikaičiai atstovauja savo mirusiems tėvams.*

¹⁵ Ibid. p. 38.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *O. T. v. notarė Gražina Pocienė, Nr. 3K-3-539/2009.*

Kasatorė teigia, kad CK 5.11 straipsnio 1 dalyje nustatytas asmenų sąrašas turi būti aiškinamas atsižvelgiant į CK 5.12 straipsnio nuostatas, t. y. galimybė paveldėti pagal įstatymą turėtų būti ir tolimesnį giminystės ryšį turintiems asmenims, nes taip skatinami giminaičiai rūpintis vieni kitais. Minėta, įstatymų leidėjo valia yra nustatytas baigtinis asmenų, galinčių paveldėti pagal įstatymą, sąrašas, ir teismas, aiškindamas nurodytą teisės normą, negali jos taikyti plačiau nei įstatymo nustatyta, todėl teisėjų kolegija atmeta kasatorės argumentą.¹⁷ Nors minėtoje byloje, nėra kalbama apie pro - provaikaitis sąvoką, tačiau bylos sprendimas reikšmingas aptariant šią sąvoką. Visų pirma, Lietuvos Aukščiausio Teismo praktikoje nėra pasitaikę nagrinėtinos situacijos, kai į turtą pretenduotų pro – provaikaitis, tačiau teoriškai tokia situacija yra įmanoma ir LR CK 5.12 str. pagrindu toks asmuo turto paveldėti negalėtų. Kaip matyti iš teismo sprendimo, teismai labai imperatyviai aiškina LR CK 5.12 str. nuostatą ir nurodo, jog straipsnyje numatytas baigtinis asmenų sąrašas. Tai reiškia, kad susidarius situacijai, kai turtą norėtų paveldėti pro - provaikaitis, nutikus katastrofai kai visi ankstesnės eilės palikuoniai jo kraujo linijoje miršta, toks asmuo negalėtų įgyti turto kaip paveldėtojas atstovavimo teise, nes jis tiesiog nėra reglamentuotas įstatyme. Atsižvelgiant į tai, kad šią problemą galima būtų išspręsti pakeičiant žodžius vaikaitis ir provaikaitis į „įpėdinius“ ar „kitus tos pačios kraujo linijos palikuonis“, tokiu būdu ši teisės normos spraga gali būti išspręsta, kartu sudarant sąlygas aiškesniam šios teisės normos aiškinimui ir taikymui. Vis dėlto, siekiant visapusiškai atsakyti į klausimą ar būtina praplėsti LR CK 5.12 str. nustatytą subjektų sąrašą, reikia išnagrinėti kitų šalių teisinį reglamentavimą paveldėjimo atstovavimo teise aspektu ir nustatyti ar būtinas toks pakeitimas ir kokios sąvokos įeina į kitų šalių paveldėjimo atstovavimo teise apibrėžimą.

3.2. Paveldėjimo atstovavimo teise taikymo atvejai

Antra, teisė paveldėti atstovavimo teise LR CK 5.12 str. pagrindu atsiranda tada, kai miršta pirmos eilės palikuoniai t. y. vaikai arba įvaikiai iki palikimo atsiradimo. Pvz. vaikaitis paveldės turtą kartu su pirmos eilės įpėdiniais, jeigu palikimo atsiradimo momentu jo tėvas/motina, kurie turėjo teisę paveldėti turtą ir buvo pirmos eilės palikuonys yra mirę. Esant situacijai, kai ne tik vaikai iš pirmos eilės yra mirę, bet miręs ir vaikaitis iš antros eilės, paveldėjimo teisė LR CK 5.12 str. pagrindu atitenka provaikaičiui, kuris paveldės tą turto

¹⁷ Ibid.

dalį kuri būtų priklausiusi turto palikėjo vaikams, t. y. turto priėmėjo seneliams. Nurodyta mirties sąlyga straipsnyje yra esminė sąlyga siekiant paveldėti turtą LR CK 5.12 str. pagrindu, tai patvirtino Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau – LAT) Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *I. G. v. V. G. ir V. J. ir kt., Nr. 3K-3-520/2006*.¹⁸ Byloje mirusiojo asmens turtas buvo padalintas lygiomis dalimis ½ sūnui (ieškovas) ir ½ dviem vaikaičiams (atsakovai). Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nenagrinėjo paveldėjimo klausimo pagal LR CK 5.12 str., nes: „*atsakovai nepripažino ieškinių, tačiau savo teisių paveldėti po senelio mirties kartu su pirmos eilės įpėdiniu negrindė LR CK 5.12 str. straipsnyje nustatyta atstovavimo teise <...>*“. Tačiau pirmosios ir antrosios instancijos teismai, pasisakė dėl paveldėjimo LR CK 5.12 str. pagrindu ir konstatavo, kad: „*nagrinėjamoje byloje nenustačius, kad atsakovų tėvas, pirmos eilės įpėdinis paveldint pagal įstatymą yra miręs, paskelbtas mirusiu ar pripažintas nežinia kur esančiu, kolegija pripažino teisinga pirmosios instancijos teismo išvadą, jog pagal nurodytas CK normas atsakovai neturėjo teisės paveldėti.*“ Teismas įvardijo tris būtinąsias sąlygas, kurių pagrindu vaikaičiai arba provaikaičiai įgyja teisę į paveldėjimą atstovavimo teise, o jei šios sąlygos netenkintinos, tai ir paveldėjimas 5.12 str. pagrindu negalimas. Šiuo atveju byloje palikimo atsisakęs atsakovų tėvas, nesuteikia teisės atsakovams įgyti senelio turtą LR CK 5.12 str. pagrindu. Kiekvienu atveju nagrinėjant klausimą ar gali vaikaičiai ar provaikaičiai vadovaujantis 5.12 str. paveldėti turtą kartu su pirmosios ar antrosios eilės įpėdiniais, būtina nustatyti ar atsirado pagrindas paveldėti remiantis šiuo straipsniu, t. y. mirė, paskelbtas mirusiu ar pripažintas nežinia kur esančiu vaikaičių ar provaikaičių tėvas ar motina galėjęs paveldėti palikėjo turto dalį ir miręs anksčiau, negu atsirado teisė paveldėti.

3.3. Atstovavimo teise paveldėtinos turto dalys

Trečiasis ir paskutinis LR CK 5.12 str. aspektas nustato, jog asmenys paveldintys šio straipsnio pagrindu pretenduoja lygiomis dalimis į tą turto dalį, kuri būtų priklausiusi jų tėvui ar motinai. Ši dalis paveldint testamentu, nustatoma testamente, o paveldint įstatymo pagrindu, priklausanti palikimo dalis nustatoma pagal įstatymą. Svarbu pabrėžti, kad kaip ir daugelyje šalių, Lietuvos įstatymai numato būtinąją paveldimo turto dalį, kuri priklauso mirusiojo ir turtą palikusio asmens sutuoktiniui. Tai reiškia, jog vaikai pretenduoja į tą turto

¹⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *I. G. v. V. G. ir V. J. ir kt., Nr. 3K-3-520/2006*.

dalį, kuri nepriklauso mirusįjį pergyvenusiam sutuoktiniui. Turto dalis priklausanti vaikams atitinkamai kinta nuo vaikų skaičiaus, kai jie paveldi kartu su mirusįjį pergyvenusiu sutuoktiniu ir yra nustatyta LR CK 5.13 straipsnyje: *palikėją pergyvenęs sutuoktinis paveldi pagal įstatymą arba su pirmos ar antros eilės įpėdiniais (jeigu jų yra). Su pirmos eilės įpėdiniais jis paveldi vieną ketvirtadalį palikimo, jeigu įpėdinių ne daugiau kaip trys, neįskaitant sutuoktinio. Jeigu įpėdinių daugiau kaip trys, sutuoktinis paveldi lygiomis dalimis su kitais įpėdiniais. Jeigu sutuoktinis paveldi su antros eilės įpėdiniais, jam priklauso pusė palikimo. Nesant pirmos ir antros eilės įpėdinių, sutuoktinis paveldi visą palikimą.*¹⁹ Šia tvarka sutuoktinis paveldi ne tik kai nėra atitinkamos eilės įpėdinių, bet ir kai šie nepriima palikimo, kai iš jų paveldėjimo teisė atimta testamentu arba kai jie negali paveldėti kaip asmenys, neturintys teisės paveldėti (CK 5.6 str.).²⁰ Priklausomai nuo to kuria eile anūikai ar proanūkiai paveldi kartu su sutuoktiniu, kinta ir sutuoktinio paveldima dalis bei kitų asmenų paveldinčiu kartu su sutuoktiniu dalys. Nagrinėjant paveldėjimo klausimą, būtina nustatyti kokių pagrindu vaikaitis paveldi turta, nes nuo to priklausys jo palikimo dalis, t. y. ar taikytinas LR CK 5.11 str. 1 dalies 2 punktą ir vaikaitis paveldi, kaip antros eilės palikuonis ar taikytinas LR CK 5.12 str. ir vaikaitis paveldi kartu su pirma eile, tai reiškia kad pretenduoja į turto dalį kuri atitinka pirmos eilės palikuonio paveldėjimo dalį. LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje S. A. v. A. V. ir kt., Nr. 3K-3-537-2006,²¹ išaiškino į ką atkreiptinas dėmesys nustatinėjant, kurią normą taikyti ir nustatė dar vieną sąlygą LR CK 5.12 str. taikymui. *Tam, kad pagal CK 5.12 straipsnį vaikaičiams būtų pripažinta teisė paveldėti atstovavimo teise, būtinos šios sąlygos: turi būti nors vienas paveldintis pirmos eilės įpėdinis – toks, kuris įgyvendina savo paveldėjimo teisę, t. y. neatsiranda sąlygos paveldėti antros eilės įpėdiniais, <...>. Kai nėra nė vieno pirmos eilės įpėdinio, tai palikėjo vaikaičiai, vadovaujantis CK 5.11 straipsnio 1 dalies 2 punktu, 2 dalimi, paveldi kaip antros eilės įpėdiniai, atsižvelgiant į CK 5.13 straipsnyje nustatytą sutuoktinio paveldėjimo teisę.*²² Pateiktoje byloje vaikaitis paveldintis LR CK 5.12 str. pagrindu pretenduotų į ¾ turto, o mirusiojo sutuoktinė tik į ¼ turto dalį. Tačiau teismas nustatė, kad šiuo atveju išimtinis LR CK 5.12 str. nėra taikytinas, nes vaikaičiui pirmiau atsirado teisė paveldėti pagal bendrą LR CK 5.11 str. 1 d. 2 p. normą kaip antros eilės

¹⁹ Cit. op. 11. 5.13 str.

²⁰ VILEITA, Alfonsas. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011. p. 38.

²¹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje S. A. v. A. V. ir kt., Nr. 3K-3-537/2006.

²² Ibid.

paveldėtojui. Todėl ir turto dalys byloje dalintinos $\frac{1}{2}$ vaikaičiui ir $\frac{1}{2}$ sutuoktiniui. Taikant LR CK 5.12 str. reikia nustatyti ne tik ar palikimo atsiradimo metu nebėra gyvo kito pirmos eilės įpėdinio (kurio vaikai būtent ir pretenduoja paveldėti atstovavimo teise), bet ar buvo dar bent vienas kitas pirmos eilės įpėdinis, kuris paveldėjo dalį turto. Jei tokio asmens nebuvo, tai reiškia, kad vaikai pagal specialią LR CK 5.12 str. normą neįgijo teisių paveldėti turta, nes pirma taikytina bendroji teisės norma LR CK 5.11 str. pagrindu. Kadangi nuo taikytinos normos priklauso ir turto dalis, į kurią gali pretenduoti vaikai, kiekvienu nagrinėjamu atveju labai svarbu nustatyti šį aspektą ir išsiaiškinti ar tikrai galima taikyti LR CK 5.12 str. normą.

Taigi, remiantis teismų praktika konstatuotina, kad LR CK 5.12 str. taikytinas tik straipsnyje nurodytiems baigtinio sąrašo subjektams vaikaičiams ir provaikaičiams, o tolesnis tos pačios kraujo linijos giminaitis pvz. pro - provaikaitis, turto paveldėti šio straipsnio pagrindu negalėtų. Siekiant tinkamai pritaikyti LR CK 5.12 str. normą, būtina nustatyti sąlygas, kurios privalomos šio straipsnio taikymui. Pirma, asmuo turėjęs teisę į palikimą mirė, teismo sprendimu buvo pripažintas mirusiu arba nežinia kur esančiu iki palikimo atsiradimo. Antra, turėjo būti bent vienas pirmos eilės įpėdinis, kuris įgyvendino savo paveldėjimo teisę. Turto dalis į kurią gali pretenduoti vaikaičiai ir provaikaičiai yra lygi jų tėvams turėjusiai priklausyti turto daliai, tačiau dėl skirtingo turto paskirstymo, kai sutuoktinis paveldi skirtingas turto dalis priklausomai nuo eilės, kuri kartu su juo paveldi mirusio asmens turta, būtina nustatyti ar paveldėjimas taikytinas pagal LR CK 5.11 str. ar pagal LR CK 5.12 str. nuostatas, atsižvelgiant į LR CK 5.13 str. nurodytas sutuoktinio teises paveldėti atitinkamą turto dalį.

4. Kiti paveldėjimo aspektai susiję su paveldėjimo atstovavimo teise institutu Lietuvoje

Nagrinėjant paveldėjimo atstovavimo teise institutą svarbu aptarti ir kitas reikšmingas paveldėjimo aplinkybes, kurios gali turėti įtakos paveldinti turtą LR CK 5.12 str. pagrindu. Reikšminga aptarti vaikaičių ir provaikaičių amžių nuo kada jie gali vadovaudamiesi LR CK 5.12 str. paveldėti turtą, terminai per kuriuos galima kreiptis dėl teisių įgijimo į paveldėtiną turtą, termino praleidimo grąžinimas ir svarbių priešasčių dėl kurių praleistas terminas nustatymas, taip pat pasekmės jei paaiškėja, kad vaikaitis ar provaikaitis paveldėjęs turtą nėra teisėtas savo tėvo palikuonis. Nurodytų aplinkybių nustatymas svarbus siekiant visapusiškai išnagrinėti paveldėjimo atstovavimo teise institutą. Šis institutas neturi skirtingų paveldėjimo taisyklių nuo bendrųjų paveldėjimo teisės normų, todėl šie aspektai nagrinėtini ta apimtimi kiek tai susiję su paveldėjimu LR CK 5.12 str. pagrindu.

4.1. Nepilnamečių vaikaičių ir provaikaičių paveldėjimo išskirtinumas paveldinti atstovavimo teise

Turtą paveldintis asmuo turi būti veiksnus, kaip numato LR CK 2.5 str. visišką civilinį veiksnumą asmuo įgyja nuo 18 metų arba išimtiniais atvejais teismo leidimu anksčiau negu sueis 18 metų siekiant sudaryti santuoką. Jeigu asmeniui nėra 18 metų ir jis nėra anksčiau laiko pripažintas visiškai veiksnium, tai savarankiškai paveldėti turto jis negali. Teisę paveldėti turtą toks asmuo įgyvendina per atstovą, ši teisė numatyta LR CK 3.188 ir 3.185 str. Nepilnamečio tėvai ar globėjai gavę teismo leidimą, gali priimti arba atsisakyti priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu ir tą turtą vaiko vardu tvarkyti, jei vaikas nėra sulaukęs 14 metų amžiaus ir yra laikomas visiškai neveiksnium. Svarbu pažymėti, kad paveldėjimas atstovavimo teise ir paveldėjimas per atstovą yra du skirtingi teisės institutai. Paveldėjimą atstovavimo teise kaip minėta anksčiau numato tik LR CK 5.12 str., kai tuo tarpu paveldėjimas per atstovą yra daug platesnis institutas, apimantis ne tik nepilnamečių neveiksnumą iki 14 metų ir ribotą veiksnumą nuo 14 iki 18 metų numatytą LR CK trečiojoje knygoje, bet ir suaugusių neveiksnųjų asmenų ar ribotai veiksnųjų asmenų teisę į palikimą numatytą LR CK 5.56 str. ir kitus atvejus, kai asmeniui reikalingas atstovas, kuris priima palikimą atstovaujamojo vardu. Nustačius, kad asmuo yra nepilnametis, siekdamas paveldėti

turtą LR CK 5.12 str. pagrindu, jis taip pat turi vadovautis nustatytais bendro turinio normomis. Tai reiškia, jog vaikaitis ar provaikaitis paveldintis pagal LR CK 5.12 str. ir būdamas nepilnametis šią teisę taip pat įgyvendina per atstovą t. y. turtas paveldimas paveldėjimo atstovavimo teise pagrindu, bet įgyvendinamas paveldint per atstovą.²³ Tai reiškia, jog mirus asmeniui A iki paveldėjimo atsiradimo ir B esant nepilnamečiam sūnui, kuris įgauna teisę LR CK 5.12 str. pagrindu paveldėti senelio turto dalį kuri būtų priklausiusi tėvui A. Šią teisę B įgyvendina per atstovą, t. y. savo motiną, kuri buvo A sutuoktinė arba per savo globėją jeigu motina mirusi. Paveldint nepilnamečiui provaikaičiui LR CK 5.12 str. pagrindu, galioja tos pačios taisyklės. Aptariant paveldėtojo amžių, kai vaikaitis ar provaikaitis yra nepilnametis, išskirtinis ir įdomus aspektas paveldėjime atstovavimo teise yra tai, jog pats paveldėjimas įgaunamas LR CK 5.12 str. pagrindu, tačiau ši teisė turi būti įgyvendinta paveldint per atstovą.

Taigi, asmuo įgyvendinantis paveldėjimą atstovavimo teise, kaip ir paprasto paveldėjimo atveju turi vadovautis bendro pobūdžio nustatytais normomis, turi būti pilnametis arba teismo pripažintas visiškai veiksniu, o jei toks nėra savo teisę paveldėti LR CK 5.12 pagrindu jis įgyvendina per atstovą.

4.2. Nagrinėtini termino atnaujinimo aspektai paveldint atstovavimo teise

Bendras terminas priimti palikimą yra nustatytas LR CK 5.50 str. 3 d. numatantis, kad visi veiksmai susiję su paveldėjimu turi būti atlikti per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Ši taisyklė yra bendro pobūdžio nepriklausomai nuo paveldėjimo rūšies, todėl galioja ir paveldėjimui atstovavimo teise. Kadangi, paveldėjimo ir paveldėjimo atstovavimo teise turto priėmimo terminai sutampa, toliau nagrinėtinos bylos aktualios ir paveldėjimui pagal LR CK 5.12 str., nors tiesiogiai ši norma bylose ir nėra taikyta. Kaip ir paprasto paveldėjimo atveju, siekiant paveldėti atstovavimo teise, kai terminas praleistas būtina nustatyti ne tik priežastis dėl ko anūkai ar proanūkiai praleido terminą, bet analizuoti ir asmenį bei tikslus, kurių pagrindu toks asmuo nori įgyti turtą. Toliau pateikti teismo sprendimai dviejose

²³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 41, 2003 birželio 20 d. Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisyklės. Leidimų išdavimas paveldint vaiko vardu (paveldėjimas per atstovą) 8.7-8.9 punktai imtinai.

skirtingose bylose nustato į kokius aspektus turi būti atkreiptas dėmesys siekiant pratęsti terminą arba jo nepratęsti.

Pirmasis analizuojamas atvejis, kai praleistas terminas atnaujintas, nustačius kad nurodytos priežastys yra svarbios, nagrinėtinos LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 2 d. nutartyje civilinėje byloje *E. G. (E. G.) ir Ž. P. dėl praleisto termino palikimui priimti pratęsimo, Nr. 3K-3-553/2009*.²⁴ Pareiškėjai po močiutės mirties 2006 m., kreipėsi į teismą 2008 m. prašydami pratęsti terminą priimti palikimą. Byloje nustatyta, kad mirusi močiutė sudarė du testamentus, vieną 1999 m. palikusi atitinkamas dalis dukteriai ir vaikaičiams ir 2002 m., kai padidino vieno iš vaikaičių turto dalį ir sumažino dukrai tenkančią turto dalį. Tik duktė ir vienas iš vaikaičių žinojo apie sudarytus testamentus, o kiti vaikaičiai nebuvo informuoti, todėl nesikreipė dėl turto dalies kuri močiutė paliko 1999 m. testamentu. Byloje nustatyta, kad kiti du vaikaičiai apie paliktą turtą sužinojo tik 2008 m., kai tuo tarpu kasatoriai duktė ir vaikaitis teigė, jog pareiškėjai nebuvo pakankamai atidūs, apdairūs ir rūpestingi, todėl jų žinojimas ar nežinojimas apie jų naudai sudarytą testamentą nėra svarbi termino praleidimo priežastis. Teismas pripažino, kad terminas pratęstinas, nes pareiškėjai išvis nebuvo informuoti apie pirmąjį testatorės sudarytą testamentą ir taip nepagrįstai apribotos jų teisės priimti testamentu paskirtą turto dalį. Taip pat nurodė, kad testatorė jai priklausantį turtą paskirstė laisva valia, todėl ši išreikšta valia negali būti paneigta, bet turi būti įgyvendinta, pratęsiant pareiškėjams terminą palikimui priimti.²⁵ Šioje byloje nustatyta, kad du vaikaičiai net nežinojo apie 1999 m. sudarytą testamentą, o tai reiškia, kad nei pati testatorė nei kiti asmenys nepranešė vaikaičiams apie jų teises paveldėti turtą. Vaikaičiams sužinojus apie paveldėtiną turtą, kai jų tikslas yra įgyvendinti testatorės valią yra svarbi priežastis atnaujinti terminą paveldėti turtą. Tokiai pačiai situacijai susidarius nesant testamento, kai tokių vaikaičių teisė paveldėti turtą atsirastų LR CK 5.12 str. pagrindu, nepriklausomai nuo to kiek laiko būtų praėję nuo turto paveldėjimo įstatymo pagrindu kitų paveldėtojų atžvilgiu, tikslas išliktų tas pats, t. y. įvykdyti mirusio protėvio valią, nes nesant testamento laikytina, kad turtą norėta padalinti palikuoniams įstatymine tvarka. Nustatinėjant ar terminas turtui paveldėti turėtų būti atnaujintas vienas iš esminių aspektų yra palikėjo valios įgyvendinimas, todėl kai anūkai ar proanūkiai nežinojo ar negalėjo žinoti apie

²⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. G. (E. G.) ir Ž. P. dėl praleisto termino palikimui priimti pratęsimo, suinteresuoti asmenys: J. V., G. B., E. G. ir Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija, Nr. 3K-3-553/2009*.

²⁵ Ibid.

paveldėtino turto atsiradimą, turi būti užtikrinta nepriklausomai nuo to kiek laiko praėjo po palikimo atsiradimo, kad palikėjo valia bus įgyvendinta ir teisėti palikuonys paveldės tokį turtą. Kiekvienu atveju teismas sprenddamas šį klausimą turi atsižvelgti ne tik į pačią situaciją, bet ir į asmenis kurie prašo termino pratęsimo, jų atidumą, rūpestingumą ir apdairumą.

Antrasis analizuojamas atvejis, kai praleistas terminas neatnaujintas, nes asmuo neįgyvendino savo teisės paveldėti per atstovą, nagrinėtinas LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 11 d. nutartyje civilinėje byloje *J. Ž. v. S. Ž. ir kt., Nr. 3K-3-391/2008*.²⁶ Pareiškėjas kreipėsi į teismą prašydamas pratęsti terminą dėl palikimo paveldėjimo, kurį paliko senelis 1998 m. Pareiškėjas nurodė, kad buvo nepilnametis, o mirusio sutuoktinė ir pareiškėjo močiutė priėmusi visą turtą jam apie tai nepranešė, nes jis su ja nebendrauja. Pareiškėjas nurodo, kad apie palikimą sužinojo 2007 m., kai pradėjo dirbti ir rūpintis palikimu, todėl terminas pratęstinas. Pažymėtina, kad šioje byloje teisė paveldėti atsirado 1998 m., kai galiojo 1964 m. Civilinis Kodeksas, kurio 588 str. 1 dalis, numatė, jog terminas priimti palikimą yra šeši mėnesiai, o ne trys, kaip numatyta naujajame kodekse. Teismas konstatavo, kad pareiškėjas pilnamečiu tapo 2003 m. Pareiškėjo įstatyminė atstovė – motina, pareiškėjo vardu dėl palikimo priėmimo nesikreipė. Pareiškėjas būdamas pilnametis kreipėsi tik po trijų metų dėl palikimo termino pratęsimo. Tai reiškia, kad nei pareiškėjas nei jo įstatyminė atstovė suvokdami apie teisę į palikimo priėmimą, neįgyvendino šios teisės, juolab kad nebuvo nustatyta jokių objektyvių priežasčių dėl ko pareiškėjas nebūtų galėjęs kreiptis dėl palikimo priėmimo. *„Byloje pareiškėjas pripažino, kad jis pradėjo siekti priimti palikimą tik tada, kada sužinojo, jog palikimo sudėtyje buvusi turtinė teisė į žemės sklypo nuosavybės teisių atkūrimą buvo įgyvendinta Vilniaus apskrities viršininko administracijai 1999 m. birželio 10 d. priėmus sprendimą, kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į žemės sklypą mirusiajam seneliui. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad praleistas terminas palikimui priimti gali būti atnaujinamas asmeniui, turėjusiam norą ir apsisprendimą palikimo atsiradimo metu palikimą priimti, tačiau neįgyvendinusiam tokios savo valios dėl svarbių priežasčių. Jei po palikėjo mirties jo vardu atkūrus nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį daiktą asmens (įpėdinio) norą priimti palikimą nulėmė vien tik vėlesnis pagausinęs palikimą turto atsiradimas, tai ši aplinkybė nelaikoma svarbia termino praleidimo priežastimi.“*²⁷ Šiuo atveju teismas atkreipė dėmesį ne tiek į termino praleidimo priežastis kiek į asmenį ir jo

²⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje *J. Ž. v. S. Ž. ir kt., Nr. 3K-3-391/2008*.

²⁷ Ibid.

tikslą prašant pratęsti terminą paveldėti turtą. Kaip matyti iš pateiktos bylos, asmuo nesikreipė dėl paveldėjimo ilgą laiką, taip pat nebendravo su giminėmis, tačiau sužinojęs apie didesnę paveldimą turto dalį iškart siekė atnaujinti terminą. Tokia priežastis nelaikytina svarbia, juolab kad po palikimo atsiradimo ilgą laiką nebuvo kreiptasi dėl teisės paveldėti atitinkamą turto dalį.

Pažymėtina, kad visais atvejais nustatinėjant ar praleistas paveldėjimo priėmimo terminas turi būti atnaujintas, reikia analizuoti visumą teisių ir pareigų, kurioms teismo sprendimas gali turėti atitinkamos įtakos. *„Teismų praktikoje pažymima, kad su materialinėmis teisės normomis nustatytų terminų pabaiga įstatymas sieja asmenų tam tikrų teisių ar pareigų, materialinių teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą (CK 5.57 straipsnio 1 dalis). Sprendimas pratęsti ar nepratęsti terminą palikimui priimti gali turėti neigiamų pasekmių tiek asmens, prašiusio pratęsti terminą, tiek kitų asmenų teisių ir pareigų apimčiai, todėl teismai, sprenddami klausimą dėl termino palikimui priimti pratęsimo, turi įvertinti ne tik objektyvias aplinkybes, dėl kurių terminas buvo praleistas, bet ir kitas teisinės reikšmės turinčias priežastis, trukdžiusias pareiškėjams laiku kreiptis dėl palikimo priėmimo.“*²⁸

Taigi, pirmuoju atveju nors byloje ir netaikytina LR CK 5.12 str. norma, teismas nustatė vieną iš aspektų, kuriuo turi būti vadovaujama paveldinti turtą bet koku būdu, o tame tarpe ir atstovavimo teise, t. y. būtina siekti įvykdyti palikėjo valią nepriklausomai nuo to ar valia išreikšta testamentu ar valia pasireiškia pagal įstatymą. Pirmuoju atveju vaikaičiai net nežinojo apie močiutės sudarytą testamentą, kas suponuoja tam tikrą nesirūpinimą ir galimą nebendravimą su močiute, tačiau turto palikėjui išreiškus valia, esminis aspektas išlieka tokios valio įgyvendinimas. Antruoju atveju anūkas byloje išreiškė norą paveldėti turtą tik tada kai sužinojo apie egzistuojančią didesnę turto dalį negu jis manė. Teismas nustatė sąlygą, kurios pagrindu terminas paveldėjimui įgyti nėra atnaujinamas, t. y. savanaudiški pareiškėjo tikslai, kurie pasireiškė nesirūpinimu turtu, savo paveldėjimo teisių neįgyvendinimu ir tik vėliau sužinojus apie didesnę turto dalį poreikiu paveldėti tokį turtą. Pažymėtina, kad šie aspektai analizuotini bet kokio paveldėjimo būdu, nes paveldėjimo atstovavimo teise institutas siekiant atnaujinti terminą turtui paveldėti taiko bendras paveldėjimo teisei nustatytas sąlygas.

²⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje R. M. atstovaujančios nepilnamečiams vaikams Jz. M. ir Jm. M. dėl termino palikimui priimti pratęsimo ir leidimo išdavimo, Nr. 3K-3-46/2006.

4.3. Nesantuokiniai vaikai ir tėvystės nustatymas siekiant paveldėti atstovavimo teise

Pagal Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso (Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 1996 m. rugsėjo 17 d.) 9 straipsnį, „nesantuokinis vaikas turi tokią pačią teisę į savo tėvo, motinos bei tėvo arba motinos šeimos narių turto palikimą, tarsi būtų gimęs santuokoje“.²⁹ Nesantuokinio vaiko statusas, nepakeičia teisės paveldėti turtą statuso. Tokiu atveju jei mirusio asmens vaikas buvo nesantuokinis ir turėjo savo nesantuokinių vaikų, t. y. turto palikėjo anūkų, tokie anūkai turi teisę paveldėti turtą atstovavimo teise, nepriklausomai nuo to, kad jie buvo nesantuokiniai vaikai.

Pagal įstatymą paveldi palikėjo vaikai, gimę susituokusiems tėvams, arba tėvams, kurių santuoka pripažinta negaliojančia, taip pat nesantuokiniai vaikai, kurių tėvystė nustatyta pagal įstatymus (CK 5.11 str. 5 d.). Tėvystei pripažinti senaties terminai netaikomi (CK 3.141 str. 4 d.). Šie klausimai sprendžiami CK 3.141 - 3.148 straipsnių nustatyta tvarka.³⁰ CK 3.147 str. numato, jog teisę kreiptis dėl tėvystės nustatymo turi ir mirusio vaiko palikuonys. Tokie asmenys galėtų paveldėti tik CK 5.12 str. pagrindu, atstovavimo teise kaip anūkai, jeigu būtų nustatyta, kad anūkų tėvas iš tiesų yra mirusiojo asmens vaikas. Patvirtinus tėvystę, anūkai įgis teisę įstatymo nustatyta tvarka CK 5.12 str. pagrindu paveldėti senelio turtą. Tačiau analizuojant šią nuostatą iš karto kyla klausimas dėl provaikiaičių teisių paveldėti turtą. Remiantis CK 5.12 str. provaikiaičiai turi teisę paveldėti prosenelio turtą, tačiau problema iškyla, jeigu jie sužino apie prosenelio egzistavimą ir jo mirtį tik po senelio ir tėvo mirties. Šiuo atveju net ir žinodami, kad tam tikras asmuo galimai yra jų prosenelis jie neturi galimybių kreiptis dėl jo turto paveldėjimo, nes visų pirma, kad įgytą teisę paveldėti turi būti nustatyta tėvystė, t. y. kad jų senelis tikrai buvo prosenelio vaikas. CK 3.147 str. numato teisę kreiptis dėl tėvystės nustatymo tik vaiko palikuoniams, bet ne vaiko palikuonių palikuoniams. Vėl susiduriama su situacija, kai dėl per mažos nuostatos apimties tam tikri asmenys gali prarasti teisę apginti savo teisėtus interesus į paveldėtiną turtą. CK 5.12 str. pagrindu pro - proanūkiai praranda teisę į paveldėjimą atstovavimo teise dėl baigtinio sąrašo asmenų turinčių tokią teisę, kai tuo tarpu šiuo atveju baigtinis sąrašas atima teisę proanūkiams, kreiptis dėl senelių tėvystės nustatymo, ko pasėkoje jie negali paveldėti

²⁹ GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia 2002. p. 17.

³⁰ Ibid.

prosenelio turto CK 5.12 str. pagrindu. Pasikartojanti teisės normos ir aiškinimo situacija parodo, kad Lietuvos įstatymų leidėjai, vietoj to, kad nustatytų nuostatas, kurios apimtų nesibaigiantį sąrašą palikuonių (pvz. teisę turi visi sekantys eilėje einantys palikuonys), nustato baigtinius sąrašus, kurie apriboja tam tikrų asmenų teises į palikimą.

Taigi, nesantuokinių vaikų teisė paveldėti atstovavimo teise vadovaujantis Europos Sąjungos ratifikuota konvencija yra tinkamai reguliuojama Lietuvoje. Tuo tarpu aptariant tėvystės nustatymą kiek tai liečia asmenis paveldinčius atstovavimo teise, matyti, jog Lietuvoje nustatyta norma apriboja jų teises kreiptis dėl protėvių tėvystės nustatymo. Nustatytas baigtinis sąrašas asmenų turinčių teisę kreiptis dėl tėvystės nustatymo apriboja jų teises į šeimos turtą, todėl konstitucijos atžvilgiu toks reguliavimas laikytinas netinkamu ir turėtų būti keičiamas.

5. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto vertinimas Konstitucijos atžvilgiu

Paveldėjimo atstovavimo teisės instituto didžiausia problema iš aukščiau nagrinėtų klausimų yra iš TSR kodekso perimtas baigtinis sąrašas subjektų, kuriems taikytina ši nuostata. Iš pateiktos Lietuvos Aukščiausio teismo bylų praktikos taip pat matyti, kad anūkams ir proanūkiams taikytina normos apimtis yra aiškintina labai griežtai ir teigiama jog tai yra baigtinis sąrašas asmenų. Tokia normos apimtis iš esmės apriboja tam tikrų palikuonių teisę į paveldėtiną turtą, ko pasėkoje turtas gali išlikti ne giminėje, o atitekti valstybei.

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato: 23 str.: „nuosavybė neliečiama“, „nuosavybės teises saugo įstatymai“; 38 str. „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“, „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“.³¹ Tokios nuostatos akcentuoja, kad valstybė gina asmenį, šeimą ir tokių subjektų turtą. Tuo tarpu nagrinėjant LR CK 5.12 str. nustatytą baigtinį sąrašą asmenų galinčių paveldėti šia teise galima įžvelgti prieštaravimų tokiems Konstitucijos teiginiams. Visų pirma, asmens turtas ir valia turi būti įstatymų tinkamai apsaugoti, ginami ir išreikšti, todėl tokiu atveju jeigu turto palikėjas būtų gyvas abejotina ar jis būtų linkęs palikti turtą valstybei, kai tuo tarpu būtų gyvas pro - proanūkis. Dėl normos baigtinio subjektų sąrašo toks asmuo negali paveldėti palikto turto atstovavimo teise, kas iš esmės prieštarauja Konstitucijoje nurodytai valstybės pareigai ginti asmenį, šeimą ir tokių asmenų turtą. Antra, šeimos turto atitekimas valstybei turi būti įgyvendintas tik kraštutiniais atvejais, kai nėra jokių abejonių, kad nėra jokio gyvo palikuonio galinčio perimti šeimos turtą. Nustačius, kad palikuonis yra tačiau nieko nežino apie palikimą, tai valstybės pareiga yra dėti maksimalias pastangas tokiam asmeniui informuoti ir užtikrinti, kad paveldėtiną turtą jam būtų perduotas ir išliktų giminėje, o ne atitektų valstybei.

Tokius siekius patvirtina ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *Panevėžio apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. Panevėžio miesto 1-ojo notarų biuro notarė Vitalija Jocienė, Nr. 3K-3-162/2008*.³² Teisėjų kolegija pažymėjo, kad: „paveldėjimo teisę nustatančios teisės normos garantuoja kiekvienam visuomenės nariui galimybę dirbti ir gyventi žinant, jog po jo mirties asmens sukurtas turtas su

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30). 23 str. 38 str.

³² Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *Panevėžio apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. Panevėžio miesto 1-ojo notarų biuro notarė Vitalija Jocienė, Nr. 3K-3-162/2008*.

suvaržymais ar be jų pagal jo valią, o jeigu valia neišreikšta – įstatyme nustatytais pagrindais – atiteks jo artimiesiems. Paveldėjimo teisė užtikrina turtinių ir neturtinių santykių stabilumą ir perimamumą.“ Iš pateiktų teismo argumentų matyti, kad asmens turto apsauga po jo mirties paveldėjimo teisėje turi būti tinkamai ginama ir užtikrinama įstatymų. Nagrinėjant LR CK 5.12 str. nustatytą baigtinį subjektų sąrašą galinčių paveldėti atstovavimo teise, sukuriama situacija, kai nėra pasiekiamas nustatytas doktrinos ir teismų praktikos tikslas apsaugoti mirusio asmens turtą. Įstatymai turi garantuoti maksimalią apsaugą ir galimybę šeimos nariams išlaikyti protėvių turtą giminėje, kai tuo tarpu dabartinė teisės norma Lietuvoje reguliuojanti paveldėjimą atstovavimo teise galimai apriboja šią teisę.

Taigi, atsižvelgus į tai, kad dabartinė LR CK 5.12 str. formuluotė subjektų taikymo apimtimi yra perimta iš TSR kodekso, kuris negalioja nuo 2001 m. ir išanalizavus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. ir 38 str. nustatytą asmens ir šeimos turto apsaugą bei remiantis Lietuvos Aukščiausio teismo praktika. Darytina išvada, kad dabartinis LR CK 5.12 str. nustatytas baigtinis sąrašas subjektų galimai neatitinka pasikeitusių socialinių ir ekonominių santykių, bei prieštarauja Lietuvos Valstybėje nustatytiems tikslams paveldėjimo teisėje, t. y. neužtikrina tinkamos turto apsaugos įstatymo pagrindu mirus turto palikėjui.

6. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Latvijoje

Paveldėjimas atstovavimo teise Latvijoje yra apibrėžtas Latvijos Respublikos civilinės teisės knygos (lat. *Latvijas Republikas Civillikums*)³³, 408 str. ir 409 str., paveldėjimo per atstovavimą tenkančia turto dalį nustato 411 str.

Kai paveldima iš palikėjo, tolimesni palikuoniai užima savo tėvų vietą paveldėjimo eilėje be jokių apribojimų (pirmoji eilė) jeigu jie yra artimiausi palikuonys, kai tie tėvai mirė ankščiau negu turto palikėjas. Tokie asmenys (vaikaičiai, provaikaičiai ir t.t.) įgyja teisę paveldėti per atstovavimą ir gauna tokią palikėjo turto dalį kokią būtų gavę jų tėvai jeigu būtų gyvi.³⁴

Paveldėjimą atstovavimo teise taip pat įgyja ir mirusiojo brolių ir seserų vaikai turintys tiesioginio kraujo liniją su turto palikėju (antra eilė), taip pat mirusiojo netikrų brolių ir seserų vaikai (trečioji eilė). Tačiau šių vaikų vaikai teisės paveldėti per atstovavimą neturi (ketvirtoji eilė).³⁵

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, Latvijoje egzistuoja mažiau paveldėjimo eilių, nes jos yra labiau subendrintos ir apjungtos. Pirmoji paveldėjimo eilė apima net tris pirmąsias Lietuvoje esančias paveldėjimo eiles. Taip pat Latvijos nuostata dėl paveldėjimo atstovavimo teise yra platesnė, nes neapsiriboja tik vaikaičių ir provaikaičių teise paveldėti. 408 str. nurodo, kad turtą paveldi bet koks artimiausias palikuonis, kuris užima turto nepriėmusio palikėjo vietą, tai reiškia kad net ir pro - provaikaičiai gali paveldėti pro - prosenelio turtą. Nors tokia situacija praktiškai atrodo beveik neįmanoma ir nutinka labai retai, tačiau taip gali atsitikti.

Pažymėtina, kad kai paveldėjimui per atstovavimą yra taikomas 408 str. ir 409 str., visas turtas turi būti padalintas atsižvelgiant ne į paveldėtojų skaičių, bet atsižvelgiant į giminės medį (angl. *number of stirps*), tai reiškia, jog kiekvienas paveldėtojas gaus tokią dalį palikimo, kuri būtų priklausiusi jo tėvui ar motinai esant gyvai.³⁶ Tai reiškia, jog paveldimo turto padalijimo principas yra toks pats kaip ir Lietuvoje. Nepriklausomai nuo to, kad vienas brolis turėjo vieną vaiką, o kitas du vaikus ir jie paveldi ta pačia eile, jų turto dalys skirsis,

³³ Latvijos Respublikos civilinė teisė (lat. *Latvijas Republikas Civillikums*). Translation and Terminology Centre: 2001.

³⁴ Ibid. 408 str.

³⁵ Ibid. 409 str.

³⁶ Ibid. 411 str.

nes vienturtis sūnus paveldės $\frac{1}{2}$ turto dalį kuri priklausė jo tėvui, kai tuo tarpu esant dviem vaikams jie dalinsis tėvui turėjusią priklausyti $\frac{1}{2}$ turto dalį ir gaus po $\frac{1}{4}$ turto dalies.

Pažymėtina, kad bus dalinama ta turto dalis, kuri nepriklauso likusiam gyvam sutuoktiniui. Latvijoje kaip ir kitose Baltijos šalyse, sutuoktinė gauna privalomąją turto dalį. Latvijoje ši dalis yra pusė kartu turėto turto su mirusiu sutuoktiniu, tačiau jeigu mirusysis turėjo daugiau nei 4 vaikus, tai sutuoktinis/-ė gauna $\frac{1}{4}$ dalį turto, o likusią dalį lygiomis dalimis išsidalina vaikai, o jei jie mirę, tas dalis atstovavimo teise paveldi anūkai ar proanūkiai.³⁷

Taigi, paveldėjimo atstovavimo teise reguliavimas Latvijoje yra labai panašus į Lietuvos teisinį reguliavimą. Pagrindiniai skirtumai yra didesnė pergyvenusio sutuoktinio dalis, kas lemia mažesnę anūkų ir proanūkių paveldėtiną turto dalį atstovavimo teise bei skiriasi paveldėjimo atstovavimo teise paveldintys subjektai. Lietuvoje gyvenantis pro - provaikaitis norintis atsiimti savo pro - prosenelio turto dalį, remiantis CK 5.12 str. negalėtų to padaryti, nes šiame straipsnyje numatyta tik vaikaičio ir provaikaičio teisė paveldėti kartu su pirmąją arba antrąją eile. Paveldėjimo teisės atstovavimo teise atėmimas iš pro - provaikaičio, nėra teisingas požiūris į šio straipsnio apimtį Lietuvos teisėje. Lietuvai nereiktų straipsnyje apsiriboti tik tam tikrais epitetais, ir galimai pakeisti normą taip, jog paveldėti atstovavimo teise turėtų teisę bet koks palikuonis iš tos pačios giminės linijos.

³⁷ *Succession law in Europe: Inheritance and inheritance tax, 2014* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.cesifo-group.de/ifoHome/facts/DICE/Public-Sector/Public-Finance/Taxes/Succession-law-in-Europe-inheritance-tax/fileBinary/Succession-law-in-Europe-inheritance-tax.pdf>>.

7. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Estijoje

Paveldėjimas atstovavimo teise Estijoje, yra nustatytas tik keliomis nuostatomis panašiai kaip Lietuvoje, tačiau savo prasme prilygsta Latvijos reguliavimui. Paveldėjimą atstovavimo teise numato Paveldėjimo teisės akto (est. *pärimisseadus*) 13 str. (3) d. ir (5) d.³⁸ (3) d. nustatyta, jog turto gavėjas, kuris miršta anksčiau už turto palikėją, yra pakeičiamas savo palikuonių, kurie su turto palikėju susiję giminystės ryšiais.³⁹ (5) d. nustato, kad vaikai kurie pakeičia savo mirusius tėvus paveldėjimo eilėje, gauna tokią turto dalį, kurią būtų gavęs tėvas ar motina, jeigu būtų gyvi paveldėjimo metu.⁴⁰

Paveldėjimo teisės akto 13 str. (3) d. paveldėjimas atstovavimo teise nėra apribotas tik vaikais ar provais kaip Lietuvoje, o kaip ir Latvijoje numato, kad teisę į paveldėjimą atstovavimo teise įgyja sekantis eilėje palikuonis. Šiuo įstatymu nėra numatyta jokių teisinių apribojimų palikuoniams, kurie įgyja turtą paveldėjimu atstovavimo teise, todėl formaliai ši teisė yra begalinė.⁴¹

Turto padalijimas palikuoniams, kurie įgyja teisę paveldėti atstovavimo teise numatytas toks pats kaip ir kitose Baltijos šalyse. Vaikai pakeičiantys savo mirusius tėvus teisėje paveldėti, gauna tokias dalis, kurios būtų priklausiusios jų tėvams (*jus repraesentationis*).⁴² Reiškia, jog turto padalijimas išlieka toks pats kaip ir kitose Baltijos šalyse. Pažymėtina, kad vaikai paveldintys jų tėvams turėjusią priklausyti turto dalį, negali pretenduoti į didesnę nei $\frac{3}{4}$ turto dalį, nes $\frac{1}{4}$ dalis privalomai turi atitekti turto palikėją pergyvenusiam sutuoktiniui.⁴³

Taigi, Estijos paveldėjimo atstovavimo teise teisinis reguliavimas atitinka Latvijos teisinį reguliavimą ir abiejų šių šalių normoje nurodyti subjektai nėra apriboti tik vaikais ar provais asmeniu ir tęsiasi iki palikuonio, kol turtas paveldimas.

³⁸ Paveldėjimo teisės aktas (est. *Pärimisseadus*), Nr. RT I 2008, 7, 52. Riigikogu, 2008-01-17.

³⁹ *Ibid.* 13 str. (3) d.

⁴⁰ *Ibid.* 13 str. (5) d.

⁴¹ LIIN, Urve. *On Reform of Estonian Succession Law*, pp. 105-109 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicainternational.eu/?id=12471>>.

⁴² KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 2, Family and succession law*. Part IV, Ch. 1, Intestate Succession, Estonia. 2009 vasaris. p. 150.

⁴³ *Cit. op.* 37.

8. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto apibendrinimas ir lyginimas Baltijos šalyse

Baltijos šalių teisinis reguliavimas paveldėjimo atstovavimo teise srityje yra labai panašus. Visos Baltijos šalys numato privalomąją sutuoktinio/-ės paveldėtiną turto dalį, į kurią kiti turto paveldėtojai pretenduoti negali. Taip pat taikant paveldėjimą atstovavimo teise, asmenys paveldi tą turto dalį, kuri būtų priklausiusi jų tėvams.

Pagrindinis skirtumas lyginant Lietuvos ir Latvijos su Estija teisinį reguliavimą yra straipsnio reguliuojančio paveldėjimą atstovavimo teise subjektų apimtis. Lietuva nustato baigtinį sąrašą asmenų, kurie paveldi turtą šio instituto pagrindu, kai tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje asmenys, kurie gali paveldėti atstovavimo teise nėra įvardijami baigtiniu sąrašu ir yra apibrėžiami kaip palikuoniai, kurie užima savo mirusiųjų tėvų vietą. Pažymėtina, kad platesnis reguliavimas ir ne baigtinio paveldėtojų sąrašo nustatymas yra tinkamesnis, atsižvelgiant ir į tai, kad daugelis kitų darbe nagrinėtinų šalių nustato tokį reguliavimą ir neriboja šio instituto subjektų sąrašo. Žinoma, situacija kai pro - proanūkiui reiktų paveldėti turtą paveldėjimu atstovavimo teise yra labai reta, todėl platesnis normos aiškinimas gali būti ir nepanaudotas. Tačiau tuo pačiu platesnė normos apimtis niekam nekenkia, todėl Lietuva atsižvelgus į savo Konstitucijoje iškeltus tikslus ir atsižvelgus į kitų valstybių pavyzdžius, galėtų praplėsti straipsnyje nustatytą baigtinį sąrašą asmenų galinčių paveldėti turtą.

Nežymus skirtumas nuo kitų Baltijos šalių Latvijoje yra platesnis straipsnio taikymas. Latvijoje paveldėjimas atstovavimo teise taikytinas ne tik palikuoniams paveldintiems savo protėvių turtą, kai dėl mirties jo nepriėmė ankstesnis palikuonis, bet ir kaip brolių ir seserų vaikų paveldėjimas, kurie pergyveno turto palikėją. Šia prasme paveldėjimo atstovavimo teise institutas yra praplečiamas ir galimai geriau apginami brolių ir seserų vaikų interesai. Toks praplėtimas nėra reikšmingas ar reikalingas šiam institutui ką įrodys ir kitų šalių pavyzdžiai, kuriose tokios praktikos nėra laikomasi. Lietuvoje tokia paveldėjimo tvarka nustatyta paveldėjimu tolimesne eile.⁴⁴ Brolių ir seserų vaikų paveldėjimas tolimesne eile atrodo labiau priimtinas ir protingas, nes tokių giminaičių lyginimas su anūkais ar proanūkais neatrodo adekvatus teisės taikymo ir socialine prasme. Nors šių asmenų paveldėjimas priskirtas prie būtent paveldėjimo atstovavimo teise ir nekeičia paties instituto paveldėjimo esmės, tačiau kelia abejonių savo nauda ir reikalingumu Latvijos teisėje.

⁴⁴ Cit. op. 1. 5.11 str. 1 d. 5 p.

Taigi, lyginant Baltijos šalių reguliavimą paveldėjimo atstovavimo teise srityje darytina išvada, kad normų apimtis, subjektų sąrašas, kuriems šios normos taikytinos ir turto padalijimo esmė yra labai panaši. Vis dėlto, kiek šis institutas liečia normos taikymo apimtį, atsižvelgiant į Latvijos ir Estijos teisinį reguliavimą matyti, kad Lietuvoje nustatytas baigtinis sąrašas subjektų galinčių paveldėti atstovavimo teise yra nepakankamai platus. Nagrinėjant kitų šalių teisinį reguliavimą nustatysime kokia praktika vyrauja tose šalyse ko pasėkoje bus galima prieiti išvadą ar Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teise institutas yra tinkamai reglamentuotas. Kitų reikšmingų skirtumų Baltijos Šalių paveldėjimo atstovavimo teise reglamentavime nėra. Darytina išvada, kad nustatytas paveldėjimo atstovavimo teise institutas šiose šalyse remiantis panašiomis normomis ir reguliavimu yra tinkamai reglamentuotas įstatymų leidėjų ir atitinka pasikeitusius teisinius ir visuomeninius santykius.

9. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Švedijoje

Švedijoje visa paveldėjimo teisė reguliuojama imperatyviai, ypač kai paveldima atstovavimo teise. Pagrindinis paveldėjimo teisės branduolys Švedijos teisėje yra *parentela*⁴⁵ sistema. Švedijos paveldėjimo principas nustato, jog tik trijų pirmųjų eilių giminaičiai gali paveldėti mirusiojo turta. Tai reiškia, jog ketvirtos eilės giminaičiai, t. y. pusbroliai ir pusseserės negali paveldėti mirusiojo turto.⁴⁶ Pažymėtina, kad remiantis Paveldėjimo Kodeksu (šved. Arvdabalken) 3:1 str., mirusįjį pergyvenęs sutuoktinis paveldi turta prieš vaikus ar kitus palikuonis (pvz. anūkus, proanūkius).⁴⁷ Tačiau, jeigu miręs sutuoktinis paliko tiesioginių palikuonių, kurie nėra tiesioginiai pergyvenusio sutuoktinio palikuoniai, tai sutuoktiniui jų dalis atitenka tik tuo atveju, jeigu tie paveldėtojai atsisakė teisės paveldėti 3:9 str. pagrindu.⁴⁸

Pirmoji klasė, kurią apima *parentela* sistema susideda iš tiesioginių mirusiojo paveldėtojų, t. y. vaikų, vaikaičių ir provaikaičių. Mirusiojo vaikai turta dalinasi lygiomis dalimis, *in stirpes et lineas* procesu. Vadovaujantis *ius representationis* principu, jei vaikas mirė jo vietą užima jo palikuonis. Kiekviena paveldinti šaka gauna lygią turto dalį. Jei bent vienas pirmos klasės paveldėtojas yra gyvas, nepriklausomai ar tai vaikas, ar vaikaitis, ar provaikaitis, kitos *parentela* sistemos klasės negali pretenduoti į paveldėjimą.⁴⁹ Antroji *parentela* sistemos klasė susideda iš mirusiojo tėvų, brolių ir seserų.⁵⁰ Trečioji iš senelių ir jų vaikų.⁵¹ Taigi, Švedijoje paveldėjimas atstovavimo teise vyksta pirmąja eile *parentela* sistemoje. Lietuvoje, tai prilygtų situacijai jei LR CK 5.12 str. nuostata numatyta, kad vaikaičiai ir provaikaičiai visada paveldi su pirmąja eile. Darytina išvada, kad Švedijoje ši griežta sistema labiau vertina vaikaičių ir provaikaičių ryšį su protėviais, nes suteikia jiems pirmenybę paveldėti kitų palikuonių atžvilgiu. Vis dėlto, ne kiekvienu atveju vaikaičiai ar provaikaičiai gali pasinaudoti šia teise.

⁴⁵ Tos pačios kraujo linijos paveldėtojas (biologinis ryšys) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.oxforddictionaries.com/translate/italian-english/parentela>>.

⁴⁶ KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 5, Family and Succession law*. The System of Descent, Sweden. 2008 m. kovas. p. 117.

⁴⁷ *Couples in Sweden*, „What are the consequences of death? [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.coupleseurope.eu/en/sweden/topics/6-what-are-the-consequences-of-death/>>.

⁴⁸ Paveldėjimo kodeksas 1958 m. (angl. *The Inheritance Code (SFS 1958:637, with subsequent amendments to Chapter 3 up to and including SFS 2005:435)* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Property-Legislation.pdf>>.

⁴⁹ Cit. op. 46. The Parentela System. p. 117.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid. p. 118.

Švedija kaip ir kitos Skandinavijos šalys, paveldėjimo teisėje turi nepadalijimo (šved. *Fri forfoganderatt*) išimtį. Ši išimtis suteikia mirusįjį pergyvenusiam sutuoktiniui (arba tam tikrais atvejais sugyventiniui/-ei) išlikti mirusiojo turto valdytoju iki našlio/našlės mirties, naujos santuokos arba kai jis/ji sutinka turtą padalinti. Tai reiškia, jog dažnu atveju kraujo giminaičiai gali negauti nieko, arba bent jau iš pradžių negauti nieko.⁵² Tai lemia, jog prieš pasinaudojant paveldėjimo atstovavimo teise institutu Švedijoje bei daugeliu atveju ir kitose Skandinavijos šalyse, būtina nustatyti ar ši teisė atsirado, t. y. ar sutuoktinis leido padalinti turtą arba atsirado kitos aplinkybės dėl kurių turtas gali būti paveldimas pirmosios *parentela* sistemos klasės. Darytina išvadą, kad mirusįjį pergyvenusio sutuoktinio teisės į paveldėjimą Švedijoje yra laikomos prioritetinėmis. Toks svarbus pergyvenusio sutuoktinio vaidmuo paaiškina situaciją, kodėl paveldėjimas atstovavimo teise galimas ne visais atvejais, t. y. tik tada jei pergyvenęs sutuoktinis nepasinaudoja nepasidalijimo išimtimi arba palikuonys yra tik mirusio sutuoktinio vaikai. Pažymėtina, kad tuo atveju kai paveldėjimas atstovavimo teise būtų taikytinas Švedijoje, tai turto padalijimo principas skirtųsi nuo Baltijos šalių, nes sutuoktinis su vaikais dalintųsi turtą į lygias dalis.

Taigi, lyginant Švedijos ir Lietuvos paveldėjimą atstovavimo teise institutą darytina išvada, kad normos apimtis, subjektų sąrašas ir turto padalijimas yra vienodas, tačiau skiriasi pačios normos taikymas. Švedijoje paveldėjimas atstovavimo teise reglamentuojamas kaip pirmos eilės paveldėjimas, nepriklausomai nuo to ar paveldi anūkas ar proanūkis. Kitas išskirtinumas Švedijoje yra didžiulė pergyvenusio sutuoktinio apsauga, kuri numato sutuoktinio pirmenybę paveldėti, ko pasėkoje paveldėjimas atstovavimo teise gali būti nepritaikytas, nes nėra dalintino turto. Paveldėjimo atstovavimo teise atveju Švedijoje, reiktų atkreipti dėmesį, ar ši teisė išvis atsirado likus gyvam vienam iš sutuoktinių ir tik tada gali būti taikytina anūkų ir proanūkių atžvilgiu, kurie paveldės likusią turto dalį, po sutuoktiniui suteiktos turto dalies.

⁵² G C REID, Kenneth; J DE WAAL, Marius; ZIMMERMANN, Reinhard. *Comparative Succession Law Volume II, Intestate Succession*. Oxford: 2015. p. 308.

10. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Šveicarijoje

Paveldėjimą atstovavimo teise Šveicarijoje nustato Šveicarijos Civilinio kodekso 457 str. 3 d.⁵³, kuri numato, kad mirusiojo vaikai yra pakeičiami savo vaikų ir paveldi turto dalis *per stirpes*⁵⁴, t. y. tokią dalį, kuri būtų priklausiusi jų tėvams. Šveicarijos paveldėjimo teisė, taip pat užtikrina, pergyvenusio sutuoktinio privalomą paveldėjimo dalį, kuri yra pusė turto⁵⁵, dalinantis su mirusiojo vaikais, anūkais, proanūkais ir t.t., todėl prieš paveldint turi būti nustatyta, kokia dalis priklausė vaikams ir į kurią gali pretenduoti jų palikuonys tėvams mirus iki palikimo atsiradimo.

Paveldėjimo atstovavimo teise norma nėra apribota tik vaikaičių ir provaikaičių paveldėjimu. Jeigu, vienas iš turto palikėjo vaikų yra pergyvenamas savo palikuonių, tai jo dalis atitenka jo paties vaikams, jų vaikų vaikams ir t.t.⁵⁶ Kai turto palikėjo palikuonis turėjęs priimti savo palikimo dalį miršta ir neturi savo palikuonių kurie būtų galėję paveldėti jo dalį, tai kitų turto paveldėtojų dalis padidinama jo dalimi.⁵⁷ Pavyzdžiui, jeigu turto palikėjas neturėjo sutuoktinio/-ės, kuri jį pergyveno ir turėjo du vaikus A ir B, o A turėjo vaiką Z, B turėjo vaikus X ir Y. Iki paveldėjimo priėmimo A ir B mirė, tai Z atiteko ½ turto, o X ir Y pasidalino po ¼ turto dalį, tačiau jeigu ir Y mirė iki turto priėmimo, tai X dalis bus padidinta Y turėjusia priklausyti turto dalimi, todėl X atiteks visa B turėjusi priklausyti dalis, t. y. ½ turto.

Taigi, turto padalijimo pobūdis Šveicarijoje atitinka Lietuvoje numatytą turto padalijimą, kai paveldima atstovavimo teise. Normos subjektų sąrašas Šveicarijoje atitinka Estijos ir Latvijos normą, kai nėra apibrėžiamas asmenų ratas, kurie turi teisę paveldėti atstovavimo teise. Visi teisę turintys palikuoniai yra įvardijami kaip sekantys eilėje palikuonys, tai suponuoja platesnį normos aiškinimą negu nustatytasis Lietuvoje.

⁵³ Šveicarijos Civilinis kodeksas, 1907 m. gruodžio 10 d. (dabartinė versija nuo 2016 m. sausio 1 d.) [interaktyvus]. 457 str. [žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą <<https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/index.html>>.

⁵⁴ *Per stirpes* turto padalijimas žr. priede A(1).

⁵⁵ Cit. op. 53. 462 str.

⁵⁶ KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 4, Family and Succession law*. Representation, Switzerland. 2006 m. gegužė. p. 163.

⁵⁷ Ibid.

11. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Vokietijoje

Vokietijos Civilinio kodekso skyriaus 1924 (3) ir (4) dalių normos nustato paveldėjimą atstovavimo teise ir tokiu būdu paveldėto turto padalijimą: (3) *jei turto palikėjo palikuonis nėra gyvas turto paveldėjimo metu, tai palikuonio palikuonys užima jo vietą (paveldėjimas per stirpes)*; (4) *Vaikai paveldi lygiomis dalimis*.⁵⁸ Atsižvelgiant į 1924 (3) normos dalį matome, kad išsprendžiami du pagrindiniai paveldėjimo atstovavimo teise nagrinėtini aspektai, t. y. sąlyga kada gali būti turtas paveldėtas atstovavimo teise ir nustatomas sąrašas subjektų, kurie turi teisę paveldėti turtą šio straipsnio pagrindu. Sąlyga, kai šis straipsnis yra taikytinas atitinka ir nustatytąjį Lietuvoje, t. y. palikuonis kuris turėjo paveldėti turtą po palikėjo mirties, miršta iki turto atsiradimo. Kitas nagrinėtinas aspektas yra subjektų sąrašas, kuriam šis straipsnis taikytinas ir kuris atitinka Latvijos ir Estijos teisinį reglamentavimą.⁵⁹ Subjektų sąrašas nėra apribojamas baigtiniu sąrašu įvardijant tam tikrus palikuonis, o tik apibrėžiama, kad teisę paveldėti atstovavimo teise turi sekantis eilėje palikuonis, kuris užima turtą turėjusio priimti, bet mirusio palikuonio vietą. Toks teisinis reguliavimas yra platesnis nei numatytasis Lietuvoje ir atsižvelgiant į jau nagrinėtų šalių praktiką kuri sutampa šiuo klausimu konstatuotina, kad to reguliavimas yra tinkamesnis.

Vokietijos Civilinio kodekso skyrius 1922, nustato kad asmeniui mirus, jo palikimas pereina vienam ar daugiau paveldėtojų.⁶⁰ Vokietijos paveldėjimo teisėje šis paveldėjimo principas, kuris taikytinas ir atstovavimo teisės atveju laikytinas „universaliu paveldėjimu“ (vok. *Gesamrechtsnachfolge*). Šio principo pagrindu visos mirusiojo turto palikėjo teisės ir pareigos tiesiogiai ir iškart pereina įpėdiniams. Tai reiškia, jog jokie atstovai, patikėtiniai ir teismo sprendimai nėra reikalingi, tam kad mirusiojo turtas pereitų palikuoniams. Jeigu yra daugiau nei vienas turto paveldėtojas, tai jie suformuoja „paveldėtojų bendruomenę“ (vok. *Erbengemeinschaft*). Paveldėtiną turtą priklauso visiems bendruomenėje esantiems paveldėtojams ir jie tarpusavyje turi nuspręsti, kaip turtas turi būti padalintas.⁶¹ Tačiau šio turto padalijimas turi būti vykdomas vadovaujantis Vokietijos Civilinio kodekso skyriaus

⁵⁸ Vokietijos Civilinis kodeksas BGB, 2002 m. sausio 2 d. (paskutiniai pakeitimai 2013 m. spalio 1 d.) (angl. *German Civil code BGB (vok. Bundesgesetzbuch, BGB) 2 January 2002 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I page 42, 2909; 2003 I page 738), last amended by Article 4 para. 5 of the Act of 1 October 2013 (Federal Law Gazette I page 3719)*) [interaktyvus]. p. 370 [žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf>.

⁵⁹ Žr. 6. Latvijos ir 7. Estijos darbo dalis.

⁶⁰ Cit. op. 58.

⁶¹ SOLMECKE, Rechtsanwalt Christian. *German Inheritance Law* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.wbs-law.de/eng/practice-areas/german-inheritance-law/>>.

1924 nuostatomis. Šiuo pagrindu ir paveldėjimas atstovavimo teise, jeigu jis atsiranda, yra įgyjamas automatiškai net jei palikuonis apie tai ir nežino, todėl turtas ir visos tenkančios prievolės su juo atitenka anūkui, proanūkiui ar sekančiam eilėje einančiam palikuoniui. Pažymėtina, kad nors teisė į šį turtą ir atsiranda, tačiau siekiant jį atsiimti kaip ir Lietuvoje būtinas tam tikras dokumentas savo teisėms į tokį turtą įrodyti. Siekiant disponuoti turtu ar atsiimant mirusio asmens turtą bankuose ar draudimo įmonėse reikalingas atstovavimo įgaliojimas (vok. *Erbschein*). Tai sertifikatas, kuris įrodo, kad tu esi paveldėtojas ir turi teisę į atitinkamą turtą pvz. atsiimant pinigus iš mirusio senelio banko sąskaitos.⁶² Paveldėtojai Vokietijoje paveldintys atstovavimo teise įgauna teisę į turtą automatiškai kaip pirmosios eilės paveldėtojai, toks teisinis reguliavimas atitinka Švedijos paveldėjimą atstovavimo teise, kai nepriklausomai nuo to ar paveldi anūkas ar proanūkis jis paveldi kaip pirmosios eilės palikuonis.

Teisė atsisakyti tokio turto anūkui, proanūkiui ar kitam toliau eilėje einančiam palikuoniui yra nustatyta Vokietijos Civilinio kodekso skyriaus 1944⁶³ dalyje. Asmuo nenorėdamas įgyti teisių į paveldėtiną turtą ar nenorėdamas būti įtrauktas į paveldėtojų bendruomenę, turi aktyviais veiksmais išreikšti atsisakymą gauti paveldėtino turto dalį. Tokius veiksmus atlikti jis privalo per šešias savaites, šiam terminui pasibaigus ar jį praleidus asmuo neturi teisės atsisakyti paveldėto turto. Atsisakius paveldėtino turto dalies, ją išsidalina palikimą priėmę palikuonys. Vokietijos Civilinio kodekso skyriaus 1924⁶⁴ pagrindu, atsisakytina dalis negali būti perduota atsisakiusio asmens palikuoniams, nes nėra išpildyta ankstesnio palikuonio mirties sąlyga. Todėl, anūakai negalėtų paveldėti tėvo paveldintinos turto dalies senelio atžvilgiu, jeigu tėvas paprasčiausiai atsisakytų paveldėti savo tėvo paliktą turtą.

Sutuoktinio paveldėtina turto dalis nustatyta Vokietijos Civilinio kodekso skyriaus 1931 (1) d. Mirusįjį pergyvenusio sutuoktinio turto dalis paveldinti su pirmąją eile yra ¼ dalis turto.⁶⁵ Tačiau, kaip numatyta Vokietijos Civilinio kodekso skyriaus 1931 (4) dalyje, kai sutuoktinis paveldi kartu su palikuoniais, kurie paveldi skyriaus 1924 (3) dalies pagrindu, turto padalijimas yra kitoks. Pergyvenęs sutuoktinis paveldintis su palikuoniais, kurie įgavo teisę paveldėti skyriaus 1924 (3) dalies pagrindu, turtą dalinasi lygiomis dalimis. Tai reiškia,

⁶² Cit. op. 61. Grant of representation.

⁶³ Cit. op. 58. p. 373.

⁶⁴ Ibid. p. 370.

⁶⁵ Ibid. Skirsnio 1931 (1) dalis, p. 371.

jog jei yra du proanūkiai, kurie įgijo teisę paveldėti turta, nes jų tėvai mirę, jie pretenduoja, ne į $\frac{3}{4}$ turto, o į $\frac{2}{3}$ turto, nes sutuoktiniui atitenka $\frac{1}{3}$ turto dalis. Tokia nuostata yra nenaudinga mirusio asmens palikuoniams paveldintiems atstovavimo teise, nes jų paveldėtina turto dalis yra sumažinama, kita vertus labiau apginamas sutuoktinio interesas į geresnę apsaugą ir didesnę turto dalį. Iš dalies matomas normų panašumas lyginant su Švedija, kurioje pergyvenusio sutuoktinio interesai laikytini prioritetiniais kitų paveldėtojų atžvilgiu.

Taigi, paveldėjimas atstovavimo teise Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje galimas tik tuo atveju jeigu ankstesnysis paveldėtojas mirė iki turto atsiradimo, tada jo vietą automatiškai užima sekantis eilėje palikuonis. Subjektai, kurie gali pasinaudoti paveldėjimu atstovavimo teise Vokietijoje taip pat nėra ribojami tam tikrais epitetais kaip Lietuvoje, ir yra įvardijami kaip sekantys eilėje palikuonys. Atsižvelgiant į tai, kad tokia normos fabula, kai paveldėtojai įvardijami kaip palikuoniai einantys senkantys eilėje ir nėra apibrėžti tik anūkais ir proanūkais galime teigti, kad Lietuvos norma reguliuojanti paveldėjimą atstovavimo teise nustato nepakankamai platų subjektų sąrašą taip apribodama normos taikymo galimybes. Pažymėtina, kad Vokietijos atveju asmenys paveldintys atstovavimo teise visada paveldės, ne kaip pirmos eilės palikuonys dėl ko jų dalis bus mažesnė jeigu kartu su jais paveldės ir mirusįjį pergyvenęs sutuoktinis.

12. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Jungtinėje Karalystėje

Jungtinės Karalystės paveldėjimas atstovavimo teise nėra įvardintas kaip atskiras institutas ir kyla iš paveldėjimo teisės, kaip paveldėjimas natūraliai tolimesne paveldėtojų tvarka. Mirusiojo palikuoniai, kitaip dar vadinami gavėjais (angl. *issue*), pretenduoja į dalį palikėjo turto kartu su mirusiojo sutuoktiniu ar civiliniu partneriu. Nustatyta, jog mirusiojo vaikai paveldi lygiomis dalimis, o tolimesnis paveldėtojas įgauna teisę paveldėti turtą, jei jo tėvai mirė anksčiau turto palikėjo, ir pretenduoja tik į tą dalį kuri būtų priklausiusi vienam iš tėvų.⁶⁶

Paveldėjimo tvarka apibrėžta „Paveldėjimas (nuostatos šeimai ir priklausiniams)“ akte 1975 m. (angl. *Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975*)(toliau – Paveldėjimo aktas).⁶⁷ Pirmasis šio akto straipsnis numato visus asmenis turinčius teisę į mirusiojo palikimą, kuris mirė Anglijoje arba Velse. Šio straipsnio (c) dalis numato mirusiojo vaiką kaip paveldėtoją, pažymėtina, kad pagal (d) dalį tokiu vaiku gali būti pripažintas ir toks asmuo, kuriuo mirusysis rūpinosi kaip vaiku ir kurį mirusysis laikė savo vaiku ryšyje su buvusia santuoka arba civiline partneryste.⁶⁸ Kadangi, mirusiojo vaikas nurodytas kaip sekantis palikuonis, tai pvz. mirus seneliui, kurio sūnus jau miręs, taikant šią normą turto dalį paveldi sūnaus vaikas ar vaikai. Dėl šios priežasties Anglijos ir Velse teisėje nėra išskirtas atskiras paveldėjimo atstovavimo teise institutas, nes laikytina, kad turtą natūraliai paveldi sekantis palikuonis nurodytas akte.

12.1. Žodžio atstovas (angl. *representative*) vartojimas Jungtinės Karalystės teisėje

Atkreiptinas dėmesys, kad paveldėjimas atstovavimo teise Anglijoje ir Velse gali būti neatskirtas dėl angliško žodžio kryptingo panaudojimo, t. y. dėl to kaip naudojami žodžiai atstovai/atstovavimas (angl. *representatives/representation*). Analizuojant kitų šalių teisę paveldėjimo atstovavimo teisės srityje, žodis atstovavimas (angl. *representation*) buvo naudojamas siekiant įvardinti anūkų, proanūkių ar tolimesnių palikuonių paveldėjimą

⁶⁶ KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 2, Family and Succession law. Descendants, England and Wales.* 2007 m. gruodis. p. 200.

⁶⁷ Jungtinės Karalystės Paveldėjimo aktas. (angl. *Inheritance (Provision for Family and Dependants Act 1975*)) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63>>.

⁶⁸ *Ibid.* 1 str. (d) d.

atstovavimo teise. Tuo tarpu išanalizavus paveldėjimo aktą ir „palikimo teisė Europoje: paveldėjimas ir paveldėjimo mokesčiai, 2014“ aktą,⁶⁹ sąvoka „atstovavimas“ Anglijos ir Velso teisėje turi kitokią reikšmę. Iš dokumentuose pateiktų pavyzdžių matyti, kad žodžiai atstovai/atstovavimas siejami su asmeniu atstovaujančiu mirusį ir nėra naudojami apibrėžti asmenims, kurie paveldi turtą koku nors būdu. Privatus atstovas (angl. *personal representative*) sumoka mirusiojo skolas ir likusį turtą išdalina paveldėtojams,⁷⁰ privatus mirusiojo atstovas turi teisę teikti prašymus,⁷¹ turi savo atskiras nuostatas privatiems atstovams⁷² ir visapusiškai atstovauja tik mirusį asmenį. Dėl šios priežasties, galimai siekiant išvengti nesusipratimų ir nėra išskirtas atskiras paveldėjimo atstovavimo teise institutas Anglijos ir Velso teisėje. Akivaizdu, jog tuo pačiu terminu įvardijant mirusiojo atstovą (angl. *representative*), kuris nebūtinai turi būti palikuonis ir įvardijant mirusiojo turtą paveldinčius asmenis (angl. *inheritance through representation*), teisėje kiltų nesusipratimų netinkamai suprantant apie kurį asmenį kalbama. Darytina išvada, kad naudojamas žodis atstovavimas apibūdinti asmeniui, kuris paveldi tėvui turėjusį priklausyti turtą pvz. anūkas paveldi senelio turtą, nes tėvas miręs būtų klaidinantis Anglijos ir Velso teisės atžvilgiu, todėl paveldėjimo akte numatyta tvarka, kad turtą paprasčiausiai paveldi mirusiojo vaikas yra daug paprastesnė.

Paveldėjimo atstovavimo teise instituto nebuvimas ar jo įsakmus neišskyrimas nereiškia, kad toks institutas apskritai neegzistuoja Anglijos ir Velso teisėje. Kaip minėta anksčiau, Paveldėjimo akto 1 str. (c) d. numatytas vaiko paveldėjimas taikomas neribotam palikuonių skaičiui. Šios nuostatos pagrindu anūkas nėra mirusio senelio vaikas, tačiau pagal įstatymo raidę jis ir nepaveldi senelio turto. Laikytina, kad anūkas paveldi tėvo turtą, kai tuo tarpu tėvas miręs, tai yra kalbama apie senelio turto paliktą dalį, kuri tuo momentu ir priklauso mirusiam tėvui. Kadangi miręs tėvas tokio turto priimti negali, tai tą turto dalį priima jo sūnus kuris yra įstatyminis tėvo turto paveldėtojas. Toks paveldėjimo būdas nagrinėjant kitų šalių atžvilgiu ir yra suvokiamas kaip paveldėjimas atstovavimo teise, nors tiesiogiai ir nėra išskiriamas ar apibūdinamas Anglijos ir Velso teisėje.

Taigi, lyginamuoju aspektu Jungtinės Karalystės paveldėjimas atstovavimo teise yra išskirtinis dėl to, nes toks institutas įsakmiai nėra nurodytas Paveldėjimo akte. Nors savo

⁶⁹ Cit. op. 37.

⁷⁰ Ibid. 24 psl.

⁷¹ Cit. op. 67. 6 str. (5) d. (b) p.

⁷² Ibid. 20 str.

prasme normos numatančios mirusiojo vaiko teisę paveldėti tėvo turtą ir tokios teisės tęstinumas kitoms kartoms ir būtų laikytinas kaip paveldėjimas atstovavimo teise kitų šalių atžvilgiu, tačiau Anglijos ir Velso teisėje jis nėra išskirtas. Taip gali būti ir dėl to, kaip Anglijos ir Velso teisėje jau naudojamos ir kokios apimtimi naudojamos sąvokos atstovai (-as)/atstovauti. Siekiant išvengti netikslumų ir neaiškumų teisėje, paprasčiausiai atsisakoma paveldėjimo atstovavimo teise apibrėžimo. Anglijos ir Velso pavyzdys parodo, kad nėra būtinybės turėti tokį institutą. Žinoma, tai nereiškia, kad tokio instituto neturėjimas nesukelia problemų, tuo labiau kai visos Europos šalys bei daugelis pasaulio valstybių numato ir išskiria tokį institutą savo teisėje.

13. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Japonijoje

Japonijoje paveldėjimas atstovavimo teise kildinamas iš paveldėjimo pirmąją eilę, t. y. nepriklausomai nuo to ar paveldi anūkas ar proanūkis ar kiti to paties kraujo palikuonys, jie visada paveldi pirmąją eilę. Tokią tvarką numato Japonijos Civilinio kodekso 887 str. (2) d.⁷³: „Jeigu turto palikėjo vaikas mirė iki paveldėjimo paskelbimo dienos, ar prarado teisę į paveldėjimą pagal 891 str. nuostatas, ar buvo panaikinta jo teisė paveldėti, tai mirusiojo vaikų vaikai tampa paveldėtojais, kaip paveldėtojai atstovavimo teise (angl. *child shall be an heir as an heir per stirpes*); aukščiau nurodytos taisyklės nėra taikomos vaikams, kurie nėra iš tos pačios kraujo linijos kaip palikėjas.“⁷⁴ To paties straipsnio (3) d. numato, kad (2) dalis *mutatis mutandis* taikoma ir *per stirpes* paveldėtojams, kurie mirė iki paveldėjimo paskelbimo arba buvo panaikinta jų teisė paveldėti, t. y. jei paveldėtojas atstovavimo teise prarado teisę paveldėti turtą, tai tokio asmens paveldėtina dalis paveldėjimu atstovavimo teise pereina sekantiems to paties kraujo palikuoniams. Iš pateiktų nuostatų matyti, jog Japonijoje paveldėjimas atstovavimo teise taikomas ne tik artimiausiam kraujo palikuoniui mirus, bet ir praradus teisę į paveldėjimą, kai jis įstatymo pagrindais negali tapti paveldėtoju, kurie numatyti Japonijos Civilinio kodekso 891 str.⁷⁵

Kitas svarbus išskirtinumas nagrinėjant Japonijos paveldėjimą atstovavimo teise yra kraujo ryšys. Tai patvirtina įstatyme nustatytos paveldėjimo klasės, kurios kiekvienu atveju pažymi, kad eilės paveldėtojas taip pat turi būti to paties kraujo kaip ir turto palikėjas:

Pirma klasė yra vaikai ir jo/jos vieno kraujo (angl. *lineal*) palikuonys (įskaitant paveldėtojus *per stirpes*);

Antra klasė yra to paties kraujo protėviai;

Trečia klasė yra broliai/seserys ir jų vieno kraujo vaikai (įskaitant paveldėtojus *per stirpes*).⁷⁶

Paveldint svarbu, kad paveldėtojas būtų to paties kraujo kaip ir turto palikėjas, antraip asmuo neturi teisės paveldėti turto. Sutuoktinis nepateiktas paveldėjimo klasėse, nes jis

⁷³ Originalus tekstas ir anglišką vertimą [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.ishioroshi.com/english/japanese_civil_code_pt5.html>.

⁷⁴ Japonijos Civilinis kodeksas Nr. 89, 1896 m. balandžio 27 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.imolin.org/doc/amlid/Japan/Japan_Civil_Code_Parts_4_and_5_1896.pdf> p. 37.

⁷⁵ Ibid. p. 38.

⁷⁶ *Inheritance tax and law. Intestacy: if the deceased has not made a will the case is resolved in accordance with the deceased's national law* [interaktyvus]. 2015 m. birželio 30 d. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalpropertyguide.com/Asia/japan/Inheritance>>.

visada gauna privalomąją dalį turto. Turto dalis į kurią pretenduoja paveldėtojai *per stirpes* yra tokia pati kaip ir būtų priklausiusi jų tėvams, bet nepriklausomai nuo palikuonių skaičiaus jiems visada priklausys ne didesnė nei ½ turto dalis, nes sutuoktiniui paveldint su pirmąja eile visada priklauso ½ turto dalis.⁷⁷ Tuo atveju jei yra mirusio asmens anūkas arba proanūkis, kuris nėra pilno kraujo (pvz. jis įvaikintas), tai jis negali paveldėti turto jokia eile, nes nėra išpildyta tos pačios kraujo linijos sąlyga.

13.1. Paveldėjimui atstovavimo teise taikytinos teisės išimtis Japonijoje

Įdomus lyginamasis aspektas kalbant apie paveldėjimą Japonijoje yra taikytinos teisės klausimas. Jeigu paveldėtojas yra Japonijos pilietis, tai nepriklausomai nuo to kokioje šalyje yra turto palikėjo turtas bus taikytina Japonijos teisė. Japonijoje nekilnojamojo turto nuosavybei/priklausomybei santuoka neturi įtakos. Jei užsienietis yra susituokęs su japonu ir turi turto Japonijoje, tai tokio turto paveldėjimui bus taikytina užsieniečio nacionalinė teisė.⁷⁸ Tai reiškia, jog nagrinėtas paveldėjimas atstovaujamoju būdu Japonijoje *per stirpes* bus taikomas tik Japonijos piliečiams paveldintiems turtą. Tuo tarpu užsieniečiui neturint bendrų vaikų su japonu, bet turint vaikų kitoje šalyje iš kitų santuokų, bus taikomas jo nacionalinės šalies paveldėjimo įstatymas. Toks įstatymas gali numatyti kitokias paveldėjimo taisykles, todėl ir jo sutuoktinė japonė paveldės tokią turto dalį kokią numato jos mirusiojo sutuoktinio nacionalinė teisė. Analizuojant paveldėjimą atstovavimo teise Japonijoje svarbu atkreipti dėmesį, kas paveldi turtą ir ar iš vis bus taikomas Japonijos atstovaujamas paveldėjimas *per stirpes* ar bus taikytas kitos šalies paveldėjimas atstovavimo teise.

Taigi, taikant Japonijos paveldėjimą atstovavimo teise svarbu atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:

Pirma, paveldėjimas atstovavimo teise yra taikytinas ne tik tuo atveju jei ankstesnis palikuonis mirė, tačiau ir tais atvejais kai palikuonis prarado teisę paveldėti ar jos atsisakė. Sąlygų apimtis yra platesnė ir skiriasi nuo Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teise, kuri taikoma tik tada, kai asmuo faktiškai miršta arba yra pripažintas mirusiu ar nežinia kur esančiu.

⁷⁷ Cit. op. 74. 900 str. (i) d.

⁷⁸ Cit. op. 76. The deceased's national laws apply to inheritance issues.

Antra, paveldėtojai paveldintys atstovavimo teise būtinai turi būti tos pačios kraujo linijos. Paveldėjimas atstovavimo teise nebus taikytinas asmenims, kurie yra įvaikinti ar kitais būdais laikomi šeimos nariais jeigu jie neturi bendros kraujo linijos su turto palikėju.

Trečia, pilietybės aspektas kuris lemia taikytiną paveldėjimo teisę. Japonijos paveldėjimo teisės išskirtinumas yra, tai kad ši teisė taikytina tik Japonijos piliečiams, nors paveldėtinas turtas ir būtų Japonijoje. Taip pat vienam iš pergyvenusių sutuoktinių esant Japonijos piliečiui, bet neturėjusiam palikuonių su užsieniečiu, bus taikytina užsienio šalies paveldėjimo teisė, o tame tarpe ir užsienio šalies paveldėjimo atstovavimo teisės normos, kai toks paveldėjimas atsirastų. Dėl tokio teisinio reglamentavimo, Japonijoje nustatant paveldėjimą atstovavimo teise atsiradimą, būtina nustatyti turtą palikusį ir turtą paveldinčių asmenų pilietybes, kad būtų užtikrintas atitinkamos šalies teisės taikymas.

14. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Jungtinėse Amerikos Valstijose

Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV) dėl federalinės respublikos statuso, turi padalintas valstijas (angl. *states*), kurios savarankiškai tvarkosi savo viduje ir dažnai priklausomai nuo regiono turi savitas teisės normas ir taisykles. Kas legalu vienoje valstijoje gali būti nelegalu kitoje, todėl ir paveldėjimą atstovavimo teise reguliuojantys įstatymai dažnai yra skirtingi. Dėl šio pasidalinimo, kiekvienos valstijos paveldėjimo atstovavimo teisės instituto nagrinėjimas nebūtų tikslingas, nes atitiktų skirtingų valstybių nuostatų pateikimą ir būtų labai išplėsta JAV analizė. Lygiai taip pat tik vienos valstijos nagrinėjimas ir lyginamas paveldėjimo atstovavimo teisės srityje, nebūtų tikslingas, nes apimtų tik mažą nagrinėtiną teritoriją ir neatskleistų bendro visos JAV reguliavimo ir tikslo šioje srityje. Siekiant paveldėjimo atstovavimo teise institutą išnagrinėti kaip bendrą institutą visos JAV atžvilgiu, nagrinėtinas „Bendras testamentų kodeksas (1969)“ (toliau – kodeksas) (angl. *Uniform Probate code (1969)*).⁷⁹ Pažymėtina, kad šis kodeksas nors ir priimtas daugelio valstijų, jis priimtas skirtingais būdais, t. y. jis yra priimtas pilnai arba priimtas pilnai, tačiau su mažais ar net dideliais pakeitimais arba priimtas tik iš dalies. Kiekvienos valstijos nagrinėtinu atveju turėtų būti taikoma tos teritorijos teisė ir negalima vienpusiškai remtis tik šiuo kodeksu, tačiau šis kodeksas numato bendrąsias taisykles, ir yra tarsi gairės kokia linkme paveldėjimo teisės sritis turėtų būti vystoma JAV teritorijoje, todėl ir paveldėjimas atstovavimo teise bus nagrinėjamas šio kodekso apimtyje.

Paveldėjimas atstovavimo teise numatytas kodekso skirsnyje 2-103(a)(1): „*Bet kokia mirusiojo turto palikėjo turto dalis, kuri skyriaus 2-102 pagrindu neatitenka mirusįjį pergyvenusiam sutuoktiniui, arba visas mirusiojo turtas jeigu nėra pergyvenusio sutuoktinio, atitenka nurodyta tvarka mirusįjį pergyvenusiems asmenims: (1) mirusiojo palikuoniams atstovavimo teise*“⁸⁰, toliau skyriuje seka kitos paveldėtojų eilės. Šio skyriaus komentare dėl 1990 metais atliktos straipsnio peržiūros nurodyta, jog žodis *gavėjas* (angl. *issue*), buvo pakeistas į žodį *palikuonys* (angl. *descendants*), nes tam tikrais atvejais paveldintys asmenys gali būti ir įvaikinti vaikai, todėl *gavėjas*, kuris siejamas su biologiniu ryšiu būtų netinkamas. Pažymėtina, kad analizavus Anglijoje egzistuojantį paveldėjimo atstovavimo teise institutą,

⁷⁹ Bendras testamentų kodeksas (1969) (angl. *Uniform Probate code (1969)(Last Amended or Revised in 2010)(Last updated: February 11, 2013)* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.law.cornell.edu/uniform/probate>>.

⁸⁰ *Ibid.* p. 33.

žodis gavėjas išlieka naudojamas. Taip yra todėl, nes įvaikis (angl. *stepchildren*) Anglijos ir Velso teisėje neturi teisės pasinaudoti paveldėjimo taisyklėmis, tačiau toks asmuo gali reikalauti, kad būtų taikytas Paveldėjimo aktas.⁸¹ Tuo tarpu JAV reguliavimas atrodo tinkamesnis, nes pagrindiniu straipsniu apibrėžta tokio asmens teisė ir asmeniui nereikia vadovautis kitais aktais, kad įrodyti savo teisę į paveldėjimą. Tuo pačiu ir tokio asmens palikuoniams nereiktų įrodinėti savo tėvo ryšio su seneliu jeigu tėvas miręs ir siekiama paveldėti senelio turta.

Platesnis paveldėjimo atstovavimo teise instituto aiškinimas nurodytas kodekso skirsnyje 2-106(b): „*Jei taikytina skirsnio 2-103(a)(1) dalis, tai turtas paveldimas atstovavimo teise mirusiojo palikuonių, turtą jiems padalinus lygiomis dalimis tokia tvarka (i) išgyvenę palikuoniai artimiausioje mirusiojo kartoje, kai yra vienas ar daugiau išgyvenusių palikuonių ir (ii) mirusiojo palikuonys, tos pačios kartos jeigu jie paliko savo palikuonių. Kiekvienas mirusįjį pergyvenęs palikuonis gauna savo dalį paveldėjimo. Visos likusios dalys yra padalinamos kitiems palikuoniams, kurie pergyveno mirusiojo palikuonis.*”⁸² Iš straipsnio fabulos matyti, kad mirus ankstesniam palikuoniui jo vietą eilėje užima sekantis palikuonis. Tokia nuostata atitinka daugelio nagrinėtų šalių paveldėjimo atstovavimo teise institutą. Tačiau straipsnyje nėra tiksliai apibrėžta kokiu principu yra dalinamas turtas ar *per stirpes*, ar *per capita*⁸³, taip yra dėl minėto skirtingų valstijų skirtingo teisinio reguliavimo.

14.1. Paveldėjimo būdas *per capita*

Per stirpes turto padalinimas jau buvo nagrinėtas kitose šalyse, nes tai dažniausiai naudojamas turto padalinimo metodas, kuris taikytinas įstatymo pagrindu. Siekiant visapusiškai suprasti paveldėjimą atstovavimo teise būtina išanalizuoti ir *per capita* paveldėjimo esmę, juolab kad JAV šis turto padalinimo būdas yra naudojamas. *Per capita* turto dalinimas nurodytas skirsnyje 2-709(b): „*Jei statutas arba valstijos valdomasis organas nustato, kad turtas turi būti padalintas atstovavimo arba per capita tvarka kiekvienai kartai, tai turtas yra padalinamas į vienodas dalis <...>.*”⁸⁴ Tai reiškia, jog nepriklausomai nuo

⁸¹ KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 2, Family and Succession law.* Descendants, England and Wales. 2007 m. gruodis. p. 201.

⁸² Cit. op. 79. p. 36.

⁸³ *Per capita* turto padalijimas žr. priede A(2).

⁸⁴ Cit. Op. 79. p. 223.

kartoje esančių asmenų skaičiaus jiems atiteks vienodos turto dalys, o ne tokios dalys kokios būtų atitekusios jų tėvams kuriuos jie pergyveno. *Per capita* turto padalijimo metodas yra naudingesnis ir dosnesnis didelių šeimų proanūkiams. Kai palikuonis turi daugiau nei vieną vaiką ir tie vaikai turi savo vaikų, tai proanūkiai pergyvenę savo tėvus dalinsis visą turtą į lygias dalis, nes jie yra iš tos pačios eilės/kartos. Tačiau proanūkiams, kurie yra iš mažesnių šeimų pavyzdžiui vienturčiai vaikai, *per capita* turto padalijimas gali sumažinti turto dalį, nes jie ją turės dalintis su kitais giminaičiais esančiais toje pačioje kartoje, pvz. vienturtis turtą dalinsis su tėvo brolio vaikais, kurie yra jo pusbroliai.⁸⁵

Tais atvejais, kai taikytinas *per stirpes* turto padalijimo metodas, svarbu atkreipti dėmesį, kad šalys įgytų atitinkamą turto dalį ir pasinaudoję, tam tikrais skirsniais neįgytų didesnės turto dalies. Skirsnis 2-1105⁸⁶ numato teisę asmeniui pasinaudoti atsisakymo efektu (angl. *effect of disclaimer*), t. y. asmuo kuris pergyveno mirusįjį turto palikėją, tačiau atsisako savo turto dalies savo vaikų naudai. Pvz. jeigu G mirė ir turėjo du vaikus A ir B. A turėjo du vaikus X ir Y, o B turėjo tik vieną vaiką Z. Prieš mirštant G, B jau buvo miręs. *Per stirpes* tvarka turtas bus padalintas $\frac{1}{2}$ A vaikui ir $\frac{1}{2}$ mirusio B vaikui Z paveldėjimu atstovavimo teise. Šiuo atveju, A pasinaudojęs skirsnio 2-1105 straipsniu, tam kad atsisakytų turto savo vaikų naudai, pakeistų paveldėtino turto dalis, ko pasėkoje A vaikams galėtų atitekti ne A turėjusi priklausyti $\frac{1}{2}$ turto dalis po $\frac{1}{4}$ kiekvienam vaikui, bet $\frac{2}{3}$ turto, nes jie dalintųsi turtą lygiomis dalimis su B vaiku Z, kaip visi sekantys eilėje einantys palikuoniai. Tokiu atveju B vaikui Z atitektų $\frac{1}{3}$ turto dalis, vietoj $\frac{1}{2}$. Kitaip tariant *per stirpes* turto padalinimas pasinaudojus skirsniu 2-1105, taptų *per capita* turto padalinimu. Būtent, kad išvengti tokios manipuliacijos mirusiojo asmens turtu, skirsnyje 2-1106(b)(3)(A)⁸⁷ numatyta, kad asmuo atsisakęs savo turto dalies, atsisako jos tik tiek kiek jam pačiam turto būtų tekę, t. y. jis negali savo atsisakymu pakeisti mirusiojo palikėjo valios, pateiktu pavyzdžiu A negali atsisakyti turto dalies tam, kad pakeistų G valią.⁸⁸ Kiekvienu nagrinėtinu paveldėjimo atstovavimo teise atveju JAV valstijose, turi būti analizuotina koku metodu turtas yra dalijamas *per stirpes* ar *per capita*, ir į kokią turto dalį yra pretenduojama mirusįjį pergyvenusių asmenų.

14.2. 120 valandų pergyvenimo sąlygos taikymas paveldint turtą atstovavimo teise

⁸⁵ GEHRES, Tina. *Estate Planing: Choosing Per Stirpes or Per Capita Distributions* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.hg.org/article.asp?id=37424>>.

⁸⁶ Cit. Op. 79. p. 298.

⁸⁷ Ibid. p. 39.

⁸⁸ Ibid. p. 40.

JAV paveldėjimo teisėje nustatyta 120 valandų pergyvenimo taisyklė. Nors ši taisyklė taikytina ir paprastam paveldėjimui, ji gali turėti įtakos ir paveldėjimui atstovavimo teise. Taisyklė apibrėžta kodekso skirsnyje 2-104⁸⁹, kuri numato jog asmuo, kuris nepergyvena mirusiojo turto palikėjo 120 valandų, negali paveldėti turto. Šis straipsnis apsaugo mirusiojo turtą nuo asmenų, kurių palikėjas galbūt nenori laikyti savo palikuoniais, todėl jo palikta turto dalis jiems neatitenka. Pažymėtina, kad skirsnio 2-104(b)⁹⁰ dalis numato, jog ši nuostata nėra taikytina, kai turtas atitektų valstybei, jei toks asmuo būtų vienintelis palikuonis. Tokiu atveju turtas paveldimas tokio asmens ryšyje su tuo, jog giminė išlaiko savo turtą ir turtas nėra prarandamas perduodant jį valstybei vien todėl, kad sekantis eilėje palikuonis nepergyveno turto palikėjo 120 valandų.

Taigi, lyginant su Lietuva bei kitomis šalimis JAV turi net keletą išskirtinimų paveldėjimo atstovavimo teise institute. Pabrėžtina, kad šis institutas skirtingai reguliuojamas skirtingose valstijose, todėl vienodos išvados daryti apibrėžiant visą JAV teritoriją negalima, nes teisinis reguliavimas skiriasi. Todėl net ir esant skirtumų lyginant JAV kodekso nuostatas su kitų šalių ir Lietuvos reguliavimu, tai dar nereiškia, kad visos valstijos remiasi identiškais nuostatomis. Kodekse nustatytų normų apimtis taikytiniams asmenims ir atstovavimo eilės aspektais, kai sekantis palikuonis eilėje užima savo mirusio protėvio vietą iš esmės yra tokios pačios, tačiau kitais aspektais JAV paveldėjimas atstovavimo teise labai skiriasi nuo kitų šalių paveldėjimo atstovavimo teise.

Vienas ryškiausių skirtumų yra tai, jog JAV turi ne tik *per stirpes* turto padalijimo būdą, bet ir *per capita*. Nors ir kitose šalyse turtas gali būti padalintas *per capita* būdu, tačiau tokiam būdui reikalinga turto palikėjo valia, t. y. būtina įsakmiai testamentu nurodyti kaip turtas dalijamas. Tuo tarpu JAV tam tikros valstijos *per capita* turto padalijimą nustato kaip pagrindinį ir tik tuo atveju jei turto palikėjas siekia, kad turtas būtų padalintas *per stirpes* būdu, jis įsakmiai turi tai nurodyti testamente. Taigi, JAV į paveldėjimo atstovavimo teise instituto analizę, lyginant Lietuvą su kitomis šalimis, įveda naują įstatyminiu pagrindu atsirandantį turto padalijimo metodą *per capita*.

Kitas JAV išskirtinumas paveldėjimo teisėje yra 120 valandų taisyklė. Ši taisyklė numato, kad sekantis eilėje palikuonis turi pergyventi mirusį asmenį 120 valandų. Nepriklausomai nuo to koku paveldėjimo būdu asmuo paveldi turtą, ši taisyklė taikoma

⁸⁹ Ibid. p. 35.

⁹⁰ Ibid.

visais atvejais su viena išimtimi. Nuostata siekiama apsaugoti turto palikėjo interesus, kad turtas neatitektų palikuoniams apie kuriuos palikėjas nieko nežinojo arba kurių nebūtų laikęs savo palikuoniais. Ši taisyklė netaikytina tik tuo atveju, kai turtas pritaikius šią normą atitektų valstybei, tokiu būdu siekiama apsaugoti giminės/kartos interesus nuo turto netekimo ir jo išlaikymo šeimoje.

Taigi, lyginant JAV ir Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teise institutus, darytina išvada, kad JAV teisėje šis institutas yra platesnis, apima daugiau aspektų ir tam tikrais atvejais taiko kitokias taisykles. Tačiau tai nereiškia, kad toks platus ir kartais sudėtingas paveldėjimo teisės taikymas būtų naudingas ir mažesnėms valstybėms tokioms kaip Lietuvai.

15. Paveldėjimo atstovavimo teise institutas Vidurio Rytuose

Vidurio Rytai apima ne tik musulmonų šalis, bet ir dalį Šiaurės Afrikos. Vidurio Rytų Afrikos teritoriją apimantys tikėjimai šiuo atveju nenagrinėtini, nors dalis Sunitų ir Shia gyvena ir šiose teritorijose. Nagrinėtini aspektai paveldėjimui atstovavimo teise aktualūs tiek kiek tai liečia Sunitų ir Shia tikėjimą (angl. *Sunni and Shia*). Šiuos tikėjimus propaguojantys asmenys gyvena šiose Vidurio Rytų šalyse: Sirijoje, Irake, Bahreine, Irane, Libane, Saudo Arabijoje ir Pakistane.⁹¹ Pažymėtina, kad Sunitų ir Shia teisė skirstoma į keletą mažesnių mokyklų, kurios turi savo įstatymų variacijas ir skirtumus. Šios dvi doktrinos yra pagrindinės gairės, kuria linkme įstatymai turėtų krypti ir ko siekti, tačiau priklausomai nuo teritorijos, kurioje egzistuoja tam tikras tikėjimas ir Sunitų arba Shia teisė, skirtingų mokyklų mokymai gali skirtis nuo pagrindinės teisės doktrinos normų. Tokiame teisės skirstyme galima išvengti panašumą su JAV teisės reguliavimu, kai egzistuoja viena bendra teisė, tačiau priklausomai nuo teritorijos, kurioje taikytinos teisės normos, jos gali nežymiai, o tam tikrais atvejais ir stipriai skirtis. Darbe aptartinos bendros Sunitų ir Shia teisės normos paveldėjimo atstovavimo teisės instituto atžvilgiu ir nėra analizuojami atskirų mokyklų skirtumai.

Sunitų ir Shia paveldėjimas atstovavimo teise, kildinamas iš fakto, kai nustatoma jog ankstesnysis protėvis yra miręs ir palikuonis jį pergyvena. Jei yra nemirusių ankstesnio laipsnio paveldėtojų, tai paveldėjimas atstovavimo teise netaikytinas, tokį reguliavimą nustato tiek Sunitų tiek ir Shia įstatymai.⁹² Sunitų ir Shia teisės nuostatos nustato ir skirtingą turto padalijimą. Remiantis Sunitų teise anūkai paveldi senelio turta *per capita* tvarka, tokia kokia buvo nagrinėtina JAV atveju. Tuo tarpu Shia teisė nustato, jog turtas yra padalijamas *per stirpes* metodu, t. y. kaip Lietuvoje.⁹³ Priklausomai nuo taikytinos teisės turto padalijimo metodai yra skirtingi atsižvelgiant į tai kokia teisė taikytina tam tikroje Vidurio Rytų valstybėje. Pažymėtina, kad aptarta situacija galioja tik tuo atveju kai kalbama apie anūkus t. y. berniukus. Tuo tarpu anūkams taikytina teisė paveldėjimo atstovavimo teise yra kitokia nei anūkams.

⁹¹ RIZVI, Kulsoom. *Shia and Sunni Muslims – do you know the difference?* [interaktyvus]. 2014 rugsėjo 23 d. [žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.yourmiddleeast.com/features/shia-and-sunni-muslims-do-you-know-the-difference_16339> [žiūrėta 2016-03-10]. Nurodyta prieiga informuoja skaitytoją apie bendrą Sunni ir Shia tikėjimo apimtį nurodytose šalyse. Straipsnis aktualus siekiant suvokti Sunni ir Shia teisės taikymo mastą, siekiant išanalizuoti paveldėjimo teisės institutą nurodytose teritorijose.

⁹² CHEEMA, Shahbaz Ahmad. *Shia and Sunni Laws of Inheritance: A Comparative Analysis* [interaktyvus]. 2012 gruodžio 31 d. [žiūrėta 2016-03-10] p. 74. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2388741>.

⁹³ Ibid. p. 75.

15.1. Turto dalis atitenkanti moteriai arba palikuoniams kilusiems iš moters giminės pusės, kai paveldima atstovavimo teise

Visų pirma, tiek Sunitų tiek ir Shia teisės normos nustato, kai turtas paveldimas atstovavimo teise, anūkai gauna dvigubai didesnę turto dalį, negu anūkės nuo to paties tėvo.⁹⁴ Tai reiškia, jog sesuo gaus dvigubai mažesnę turto dalį negu brolis, jeigu jie abu pergyveno tėvą ir mirus seneliui dalinasi jo turta.

Antra, priklausomai nuo to ar anūkas yra iš tėvo ar motinos pusės, taikytinos skirtingos paveldėjimo taisyklės. Shia teisėje anūkė atitinka anūko statusą ir paveldi tokia pačia tvarka nepriklausomai nuo to ar jie yra iš tėvo ar motinos pusės.⁹⁵ Tuo tarpu Sunitų teisė nustato, kad anūkas/-ė, kurie yra palikuonys iš motinos pusės, t. y. mirusio senelio dukros vaikai, laikomi tolimesniais giminaičiais negu anūkai, kurie yra iš tėvo pusės, t. y. mirusio senelio sūnaus vaikai. Anūkai iš tėvo pusės turi pirmenybės teisę paveldėti prieš tuos iš motinos pusės. Jeigu anūkai iš tėvo pusės yra gyvi, tai anūkai iš motinos pusės nepaveldi jokios dalies turto.⁹⁶ Toks tos pačios kartos giminių išskyrimas vien todėl, nes jie yra ne vyro, o moters palikuoniai nors yra tos pačios kartos yra nesuprantamas Vakarų pasaulio teisės atžvilgiu. Kaip matyti Shia teisės normos labiau formuojamos pagal Vakarų pasaulio šalių teisinį reguliavimą, tačiau Sunitų teisės normos reglamentuojančios paveldėjimą atstovavimo teise išsiskiria savo subjektų sąrašu, kuriems taikomas šis institutas bei taikymo tvarka ir apimtimi.

Paveldėjimo atstovavimo teise taisyklės Shia įstatymo pagrindu, taikytinos ne tik anūkams, bet ir kitiems mirusiojo palikuoniams: broliams ir seserims bei dėdėms ir tetoms.⁹⁷ Šis paveldėjimo atstovavimo teise instituto praplėtimas panašus į Latvijos, nes kaip minėta, Latvijoje broliams ir seserims taip pat yra taikomas paveldėjimas atstovavimo teise.

Aptariant paveldėtino turto dalį paveldėjimu atstovavimo teise pagrindu, svarbu apibrėžti ir sutuoktiniui priklausančią privalomą turto dalį, kad būtų nustatyta į kokią dalį anūkai ar tolimesni palikuonys gali pretenduoti. Sunitų ir Shia teisė šiuo atveju sutampa ir nustato vienodas turto paveldėjimo dalis sutuoktiniams. Jei mirusysis turto palikėjas turėjo vaikų, tai jį pergyvenęs sutuoktinis paveldi ¼ turto dalies. Jei mirusysis neturėjo palikuonių,

⁹⁴ Ibid. p. 76.

⁹⁵ Ibid. p. 75.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

tai jį pergyvenęs sutuoktinis paveldi $\frac{1}{2}$ turto. Svarbus išskirtinumas, kuris nėra aktualus Europos šalims yra, tai jog jei miręs vyras palieka daugiau nei vieną įstatyminę žmoną, tai jos gauna ne atskiras dalis, o dalinasi tą dalį kuri būtų priklausiusi vienai žmonai, pvz. jei paveldi $\frac{1}{4}$, tai dalinsis po $\frac{1}{8}$, jei paveldi $\frac{1}{2}$, tai dalinsis po $\frac{1}{4}$ turto dalies.⁹⁸ Oficialių žmonių kiekis kuris viršija daugiau nei vieną, neturi įtakos paveldėtinai turto daliai, kurią paveldi palikuonys atstovavimo teise.

Taigi, lyginant Sunitų ir Shia teisės ypatumus, juos galima lyginti ne tik su Lietuvos, bet ir su visų kitų pasaulio šalių teisės normomis paveldėjimo atstovavimo teise institute, vien todėl, nes jos ypatingai išsiskiria iš visų darbe nagrinėtinų šalių.

Pirma, nepriklausomai nuo to ar turtas paveldimas įprasta tvarka ar paveldėjimu atstovavimo teise, visada moters paveldinčios kartu su savo broliu toje pačioje eilėje turto dalis bus dvigubai mažesnė. Tokią taisyklę numato ne tik Sunitų teisė, kuri laikosi savo senųjų papročių ir vertina moters statusą kaip nereikšmingą vyro atžvilgiu, bet ir Shia teisė, kuri atrodo labiau humaniška ir linksta link Vakarų pasaulio teisinio reglamentavimo. Tačiau kaip matyti iš pateikto pavyzdžio šių teisės šakų atstovų dar laukia ilgas kelias siekiant žmogiško ir likusiam pasauliui labiau priimtino teisinio reglamentavimo šioje teisės srityje.

Antra, Sunitų teisės normos paveldėjimo ir atstovavimo teisėje tos pačios kartos giminaičius atskiria vien dėl to iš kokio protėvio jie yra kilę. Anūkai kilę iš vyro pusės yra prioritetiniai ir turi pirmenybės teises paveldėti moters palikuonių atžvilgiu. Toks aspektas paveldėjimo teisėje ir paveldėjimo atstovavimo teisėje neegzistuoja jokioje analizuotoje Europos šalyje⁹⁹, tuo labiau Lietuvoje, dėl ko yra nesuvokiamas toks neteisingas ir ydingas reglamentavimas.

Trečia, Sunitų ir Shia teisės išskirtinumas yra tai, kad anūkai, proanūkiai ar kiti giminaičiai gali dalintis turtą ne su viena, bet su keliomis oficialiomis mirusio asmens žmonomis, kurios jį pergyveno. Pažymėtina, kad dėl šios priežasties nesumažėja anūkų ar proanūkių turto dalys, tačiau turto dalybų procese svarbu atkreipti dėmesį kad gali įvykti tokia situacija, kai turtą sutuoktinės statusu priima kelios moterys.

⁹⁸ Ibid. 74 psl.

⁹⁹ Žr. 3. Lietuvos, 6. Latvijos, 7. Estijos, 9. Švedijos ir kitų šalių darbo dalis.

16. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto lyginamieji aspektai

Darbe išanalizavus kitose šalyse taikytiną paveldėjimo atstovavimo teise institutą ir šio instituto išskirtinumus bei ypatumus galime aptarti ir palyginti jų reikšmę ir naudą Lietuvos atžvilgiu. Šiuo tikslu visų aukščiau išvardintų ir analizuotų valstybių aspektai paveldėjimo atstovavimo teisės institute, kurie yra kitokie negu numatytieji Lietuvos Respublikoje gali būti deramai palyginti ir įvertinti. Šie aspektai vertintini siekiant prieiti galutinės išvados ar Lietuvoje LR CK 5.12 str. nustatytas paveldėjimo atstovavimo teise institutas yra pakankamai gerai sureguliuotas ir ar nėra reikalingi normos pakeitimai. Lyginamuoju aspektu lygintini ne tik pagrindiniai LR CK 5.12 str. apibrėžti normos apimties, subjektų sąrašo ir turto padalijimo būdai bei tvarka, bet ir kitų šalių šio instituto nustatyti ypatumai, kurie gali būti naudingi Lietuvoje.

16.1. Subjektų sąrašas paveldint atstovavimo teise

Pirma, lygintinas šalyse nustatytas subjektų sąrašas, kuriems yra taikomos paveldėjimo atstovavimo teise institutas. Lyginant Lietuvos ir Latvijos su Estija skirtumus, prieita išvada, kad Baltijos kaimynių reguliavimas šiame institute yra platesnis ir galimai naudingesnis. Nėra apibrėžiamas baigtinis sąrašas asmenų galinčių paveldėti turtą atstovavimo teise kaip Lietuvoje ir nurodoma, kad turtą paveldi sekantis eilėje einantis palikuonis. Tačiau Baltijos šalių palyginimas nėra pakankamas siekiant darytini galutinę išvada šios nuostatos taikymo apimtyje, tam reikalingas Lietuvos instituto lyginimas su visomis nagrinėtomis šalimis. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių daugelis nagrinėtinų šalių¹⁰⁰ taip pat nėra nustačiusios baigtinio sąrašo asmenų galinčių paveldėti turtą atstovavimo teise. Paveldėjimo atstovavimo teise galinčių paveldėti subjektų sąrašas kitose valstybėse dažniausiai yra apibrėžiamas kaip sekančių eilėje palikuonių teisė paveldėti turtą. Toks reguliavimas patvirtina, kad stengiamasi apimti kuo didesnę ratą šeimos palikuonių, kurie galėtų ar turėtų teisę paveldėti atstovavimo teise. Darytina išvada, kad Lietuvoje LR CK 5.12 str. apimtis yra per maža ir gali netinkamai reguliuoti šiuos santykius, nes tam tikriems palikuoniams užkertama teisė paveldėti turtą. Pažymėtina, kad ši problema Lietuvos įstatymuose įžvelgiama ne tik šio straipsnio fabuloje, bet baigtinio asmenų sąrašo neigiami padariniai persiduoda ir į kitas paveldėjimo ar teisės

¹⁰⁰ Žr. 10. Šveicarijos, 11. Vokietijos, 14. JAV, darbo dalis.

normas¹⁰¹, ko pasėkoje apribojama teisė paveldėti atstovavimo teise. Taigi, lyginant Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teisę su kitų šalių šios teisės institutu, galime teigti kad Lietuva nepakankamai plačiai aiškina ir nustato šias normas taip apribodama teises paveldėti atstovavimo teise.

16.2. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto taikymo atvejai

Antrasis lyginamasis aspektas yra atvejai, kai taikomas šis institutas. Daugelis analizuotų šalių nustato¹⁰², jog paveldėjimas atstovavimo teise palikuoniams atsiranda tik tada, kai jų protėvis miršta iki paveldėjimo atsiradimo ir negali užimti savo vietos paveldėjimo eilėje, todėl ši teisė atitenka jo palikuoniams. Tokia tvarka numatyta ir Lietuvoje, įskaitant, kad asmuo ne tik faktiškai mirė, bet ir buvo teismo sprendimu pripažintas mirusiu ar nežinia kur esančiu. Jei asmuo Lietuvoje atsisakė savo palikimo dalies arba įstatymo pagrindu negali paveldėti turto, tai tą turtą paveldi sekantis eilėje asmuo. Tai reiškia, kad paveldėjimas vyksta įprasta tvarka, o ne paveldėjimu atstovavimo teise, dėl ko gali sumažėti anūkų ar proanūkių paveldėtina turto dalis, nes įprasta tvarka jie paveldi antrąją ir trečiąją eile, o ne pirmąją ir antrąją eile kaip atstovavimo atveju. JAV ir Japonijos paveldėjimo atstovavimo teise atveju turtas gali būti paveldėtas ne tik ankstesniam palikuoniui mirus, bet ir atsisakius paveldėti turtą arba praradusiam teisę paveldėti turtą. Tai reiškia, kad jie turtą paveldės ne žemesne eile ir ne įprasta paveldėjimo tvarka, o atstovavimo teise. Jiems priklausanti turto dalis nemažės vien todėl, kad ankstesnysis palikuonis atsisakė savo turto ar todėl, kad jis atliko įstatymo numatytus neleistinus veiksmus dėl ko paveldėjimo teisė iš jo buvo atimta. Tokios nuostatos galiojimas Lietuvoje iš esmės reiškia nepalankesnę situaciją anūkams ir proanūkiams vien todėl, kad jų protėvis atsisakė turto arba pasielgė netinkamai. Tokio elgesio vertinimas yra labai painus ir neaiškus, nes priklausomai nuo argumentų ir valstybėje egzistuojančių tradicijų, skirtingi autoriai prieitų skirtingą išvadą. Vieni teigdami, jog atstovavimo teise turėtų paveldėti asmenys net kai jų protėviai neteko teisės paveldėti, kai tuo tarpu kiti vertintų tai kaip savotišką bausmę palikuonio atžvilgiu, jeigu jų tėvas pakenkė seneliui ko pasėkoje senelis mirė ir atsirado paveldėtinas turtas, tai ir dalis atitenkanti palikuoniams turėtų būti mažesnė arba tokie palikuoniai išvis turėtų prarasti teisę į paveldėjimą. Šiame darbe stengiamasi visas aplinkybes įvertinti objektyviai ir

¹⁰¹ Žr. 4.3. darbo dalį.

¹⁰² Žr. 7. Estijos, 9. Švedijos, 11. Vokietijos darbo dalis.

atsižvelgti į daugelyje šalių jau galiojančią praktiką. Daugelis nagrinėtinų šalių¹⁰³ nustato, kad paveldėjimas atstovavimo teise turėtų būti taikomas tik tuo atveju, kai tėvas ar motina yra mirę iki palikimo atsiradimo, todėl Lietuvoje nustatytas taikymas laikytinas tinkamu.

16.3. Palikuoniams priklausančios turto dalys paveldint atstovavimo teise

Trečiasis lygintinas aspektas yra turto dalys į kurias gali pretenduoti asmenys paveldintys atstovavimo teise. Paveldėjimo atstovavimo teise nagrinėtos normos nustatydavo, kad anūkai, proanūkiai ir kiti palikuonys paveldi tą turto dalį, kuri būtų priklausiusi jų tėvams. Šiam aspektui išanalizuoti darbe ir buvo pateikiama sutuoktinio dalis į kurią jis pretenduoja, nes tik paskyrus privalomąją dalį pergyvenusiam sutuoktiniui, turtą dalinasi kiti paveldėtojai. Lietuvos atveju sutuoktinio dalis paveldint su anūku pirmąją eile yra $\frac{1}{4}$ turto, paveldint antrąją eile su proanūkių yra $\frac{1}{2}$ turto. Kitose nagrinėtose valstybėse sutuoktinio dalis išliko panaši ir priklausomai nuo to su kiek asmenų kartu paveldi turtą, kisdavo ir paveldėtina dalis nuo $\frac{1}{2}$ iki $\frac{1}{4}$ turto.¹⁰⁴ Kai sutuoktinis pretenduoja į didesnę turto dalį išsiskiria Švedijos ir JAV aspektai. Švedijoje anūkai ar proanūkiai išvis gali neįgyti teisės paveldėti turtą atstovavimo teise, nes visas turtas atitenka pergyvenusiam sutuoktiniui. Tuo tarpu JAV sutuoktiniui prie paveldėtinos dalies yra priskiriama ir vienkartinė pinigine išmoka, dėl ko palikuonys paveldintys atstovavimo teise pretenduoja į mažesnę likusią turto dalį.

16.4. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto netaikymas Švedijoje, galiojant nepadalijimo išimčiai

Švedijos teisėje nustatyta didelė sutuoktinio apsauga yra sveikintina, tačiau nepadalijimo išimtis lemia, tai kad paveldėjimo atstovavimo teise institutas gali būti išvis nepritaikytas, nes pergyvenęs sutuoktinis turi teisę į visą likusį turtą. Tokiu atveju, nei paveldėjimas nei paveldėjimas atstovavimo teise neatsiranda. Normos esmė, kad turtas palikuoniams atiteks vėliau jei sutuoktiniai turi tik bendrus vaikus, kurie mirė ir paliko anūkus, nėra bloga, tačiau tokia apsauga galimai labiau kyta iš socialinės pusės ir

¹⁰³ Toks reguliavimas nustatytas visose nagrinėtinose šalyse išskyrus 13. Japonijos ir 14. JAV darbo dalyse.

¹⁰⁴ Žr. 6. Latvijos, 7. Estijos, 11. Vokietijos, darbo dalis.“

susiformavusių toje valstybėje papročių. Puoselėjama pagarba šeimai ir siekiama, kad turta valdytų ir didžioji palikimo dalis išliktų vyresnio asmens dispozicijoje siekiant apsaugoti palikuonis nuo turto iššvaistymo. Tačiau tokios išimties galiojimas paveldėjimo teisėje lemia dar retesnę paveldėjimo atstovavimo teise instituto taikymą. Nustačius tokią išimtį kiltų klausimas dėl paveldėjimo atstovavimo teise instituto naudos ir reikšmės. Šio instituto norma Lietuvoje praktiškai nepakito daugiau nei penkis dešimtmečius ir nėra plačiai aptarinėjama Lietuvos teisės autorių, todėl nustačius nepadalijimo išimtį ši norma paprasčiausiai nebebūtų naudojama ar būtų reikalinga taip retai, kad neatsirastų iniciatyva ar noras iš įstatymo leidėjų pusės ją koreguoti ir tobulinti. Paveldėjimo atstovavimo teise instituto nauda yra ne tik teisinė, bet ir socialinė. Tai elementarus anūkų ar proanūkių domėjimasis savo protėviais, jų prižiūrėjimas, bendravimas, o taip pat rūpinimasis jų turto kol jie dar gyvi. Tačiau toks reguliavimas kyla ne dėl būtinybės reguliuoti atitinkamus santykius tam tikra tvarka, bet dėl visuomenės pažiūrų į tam tikrus dalykus ir susiformavusių papročių bei pagarbos vyresnio amžiaus žmonėms. Visose visuomenėse toks nusistatymas turėtų būti puoselėjamas siekiant darnos valstybėje ir pasaulyje, ko pasėkoje tobulėtų ir teisės normos. Vis dėlto, galime tik spėlioti ar Lietuva kada nors pasieks šią aukštesnę teisės kartelę, kai įstatymai leidžiami ne tik dėl būtinybės sureguliuoti tam tikrą teisės sritį, bet ir tuo pačiu tam tikroje srityje skatinti žmonių vertybių tobulėjimą ir pagarbos puoselėjimą teisei ir tautai.

16.5. *Per stirpes* ir *per capita* turto padalijimo lyginimas

Lietuvoje anūkai ar proanūkiai paveldintys atstovavimo teise pretenduoja į turta *per stirpes* tvarka. Tai reiškia, kad turtas padalinamas sekančiai kartai tokia dalimi, kokia būtų atitekusi ankstesniam protėviui jeigu paveldėjimo metu jis būtų gyvas. JAV ir Vidurio Rytų atveju įstatymine tvarka paveldint atstovavimo teise tam tikrose teritorijose yra nustatytas paveldėjimas *per capita*. Kaip jau aptarta darbe¹⁰⁵ *per capita* turto padalijimas naudingesnis didelėms šeimoms, o taip pat užtikrinama, kad tos pačios kartos paveldėtojai gaus lygias turto dalis. *Per stirpes* metodu anūkams ir proanūkiams turto dalis mažėja priklausomai nuo jų kiekio šeimoje, nes jie turi dalintis tėvui ar motinai priklausiusią turto dalį. Darytina išvada, kad turtas *per stirpes* metodu yra mažinamas palikuoniams vien dėl to, kad jų tėvai turėjo daugiau palikuonių. Santykiai tarp senelių ar prosenelių ir anūkų ar proanūkių nekinta

¹⁰⁵ Žr. 14.1. darbo dalį.

vien dėl to, kad vienas yra vienturtis, o kitas iš daugiavaikės šeimos, todėl toks turto padalijimas atrodo neteisingas. Žinoma, galima teigti, kad turtas visada gali būti lygiai padalinamas testamentu, tačiau paveldėjimo atstovavimo teise instituto esmė ir yra, kad jis taikomas kai testamentu nėra ir turtas dalinamas įstatymo tvarka. Todėl, jeigu paveldint atstovavimo teise būtų taikytas *per capita* turto padalijimas, būtų iš anksto užtikrintas anūkų ar proanūkių interesas į turta, nes visi gautu lygias dalis. Darytina išvada, kad *per capita* būdas yra naudingesnis ir teisingesnis vien dėl to, nes paveldimos lygios dalys toje pačioje kartoje. Tačiau kaip matyti iš daugelio nagrinėtų šalių pavyzdžių¹⁰⁶ turtas dažniausiai yra paveldimas *per stirpes* tvarka, todėl iš esmės keisti šio instituto turto paveldėjimo būdą, bet kokiais šaliai tame tarpe ir Lietuvai, būtų sunku ir sudėtinga. Juolab, kad šalys taikančios tokį turto padalijimą yra labai tolimos Lietuvai savo teisės reguliavimu, tikėjimu ir kitais aspektais, kurie lemia tam tikrą nusistatymą šių šalių atžvilgiu.

16.6. Kiti lygintini aspektai paveldėjimo atstovavimo teisės institute

Siekiant nustatyti ar reikalingi LR CK 5.12 str. pakeitimai padėsiantys geriau sureguliuoti paveldėjimo atstovavimo teise institutą Lietuvoje, būtina išanalizuoti ir kitus aspektus, kurie buvo nustatyti šiame institute tam tikroje šalyje ar teritorijoje, tačiau kurių Lietuvos teisė nenumato. Imant pavyzdį iš kitų šalių ir įtraukiant atitinkamas teisės normas į Lietuvos atstovavimo teise paveldėjimo institutą galima būtų tobulinti ir koreguoti dabar galiojančią teisės normą šiame institute, tačiau svarbu pažymėti kad daugelis šių aspektų buvo taikyti tik vienoje ar keliose valstybėse, todėl turi būti labai kritiškai vertinamas tokių aspektų perėmimas ir pritaikymas Lietuvoje.

Latvijos ir Vidurio Rytų teisės numato, kad paveldėjimas atstovavimo teise taikomas ne tik anūkams, proanūkiams ir toliau einantiems palikuoniams, bet taikytinas ir mirusio broliams ir seserims, o Vidurio Rytuose net dėdėms ir tetoms. Išplėtus šio instituto subjektų sąrašą tokia apimtimi, šie subjektai nėra prilyginami tiesioginio arba netiesioginio (įvaikinti) kraujo palikuoniams, jie tiesiog paveldi turta šio instituto pagrindu. Jei Lietuvoje mirusio brolio ar sesers paveldėjimas traktuojamas, kaip paveldėjimas tam tikra eile, tai šiose šalyse šie asmenys nepaveldi paprastu paveldėjimu tam tikra eile, o paveldi atstovavimo teise. Ar toks instituto išplėtimas reikalingas ir naudingas toms šalims nagrinėti neverta, nes

¹⁰⁶ Žr. visos nagrinėtinos šalys išskyrus 14. JAV ir 15. Vidurio Rytų darbo dalis.

neįmanoma nustatyti kokių pagrindų šie sprendimai buvo priimti. Galima tik preziumuoti, kad įtakos galėjo turėti įvairūs teisiniai ar socialiniai aspektai, o Vidurio Rytuose, tokią normos apimtį galima būtų su tikėjimu susijusios aplinkybės. Šiuo atveju tik reiktų nustatyti ar toks skirstymas būtų reikalingas Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teise institutui. Nagrinėjamu atveju, siekiant tokių pakeitimų Lietuvoje broliai ir seserys iš ketvirtos paveldėjimo eilės ir tetos ir dėdės iš penktos eilės būtų išimti ir įtraukti į paveldėjimo atstovavimo teise apimtį. Tokiu atveju, turėtų būti nustatyta ir kartu su kokia eile paveldi tokie asmenys, nes būtų neadekvatu ir neteisinga jeigu jie paveldėtų kartu su anūkais ir proanūkiais pirma ar antra eile. Kyla klausimas, kokių tikslu tai būtų daroma ir ar tai atneštų naudos, tuo labiau kad tokie pakeitimai turėtų įtakos ne tik paveldėjimui atstovavimo teise, bet ir pačiam paveldėjimui ir jo eilėms. Tokių pakeitimų ir instituto praplėtimo Lietuvoje, tiesiog nebūtų reikalo atlikti, kai nustatytos dabar galiojančios eilės yra pakankamai geros. Darytina išvada, kad šis aspektas, kuris praplečia paveldėjimą atstovavimo teise būtų paprasčiausiai nereikalingas Lietuvoje ir neturėtų jokios realios naudos siekiant užtikrinti paveldėjimą broliams ir seserims ar dėdėms ir tetoms, nes ir dabar esanti paveldėjimo sistema pakankamai gerai veikia.

Japonijoje išskirtinis ir lygintinas aspektas paveldėjimo atstovavimo teise institute yra tiesioginis kraujo ryšio nustatymas. Įstatymas numato, kad turtas paveldėtinas atstovavimo teise anūku, proanūkių ar tolimesnių palikuonių tik tuo atveju jeigu juos sieja tiesioginė kraujo linija su turto palikėju. Tai reiškia, jog Japonija įstatymais nepripažįsta įvairių ar kitų netiesioginio kraujo giminaičių kaip paveldėtojų. Šios normos pagrindas taip pat galima kildinamas iš Japonijos papročių, šeimos vertinimo ir tikėjimo. Tačiau greitai toks požiūris gali būti vertinamas kaip stagnacija, ir teisės normų tobulėjimo stokos ženklų. Atkreiptinas dėmesys, kad Jungtinė Karalystė¹⁰⁷ seniau vertino įvairius nelygius vaikams, šį požiūrį pakeitė ir atitinkamai tobulino teisės normas siekdamas užtikrinti ir įvairių kaip vaikų teisę į turtą, nepriklausomai nuo to ar jie paveldi kaip vaikai, ar kaip anūakai ar proanūkiai kurie augo įvairinti. Lietuvos pažanga taip pat rodo, kad įvairiai šeimose, nesvarbu kokia karta jie paveldi, prilyginami kraujo giminaičiams ir paveldi ta pačia tvarka. Šiuo atžvilgiu lyginant Japonijos požiūrį su Lietuvos, darytina išvada kad Lietuvoje nustatytas paveldėjimas

¹⁰⁷ Jungtinėje karalystėje paveldėtojas yra vadinamas ne palikuoniu (angl. *descendant*) kaip daugelyje šalių, o vadinamas gavėju (angl. *issue*). Į šio žodžio apimtį neįeina įvairinti asmenys, todėl jų teisė paveldėti yra užtikrinama kreipiantis kito akto pagrindu argumentuojant, kad jie turto palikėjo buvo laikyti vaikais, todėl turi teisę į palikimą kaip to paties kraujo vaikai.

atstovavimo teise, kai šia tvarka gali paveldėti ir anūkai ar proanūkiai, kurie buvo įvaikinti ir neturi tiesioginio kraujo ryšio su turto palikėju yra geresnė ir pažangesnė.

Kitas nagrinėtinas aspektas, kuris buvo analizuotas tik JAV atveju yra 120 val. mirusio asmens pergyvenimas, jei palikėjas pretenduoja į paveldėtiną turto dalį. Lietuvoje nustatyta, kad asmuo bus laikomas gyvenusiu jeigu vaisius pasirodė iš moters organizmo ir turi gyvybingumo požymių.¹⁰⁸ Toks asmuo bus teisėtu paveldėtoju ir laiko prasme gyvenimo trukmė nėra reikšminga, svarbu tik nustatyti ar asmuo nebuvo miręs. Penkių dienų pergyvenimas nustatytas JAV yra ganėtinai ilgas laiko tarpas, tuo labiau kad per šį laikotarpį niekas nepasikeičia. Nustatyta, kad šiuo laikotarpiu siekiama apsaugoti mirusio palikėjo interesus, kad turtas neatitektų asmeniui, kurio palikėjas nežinojo ar nebūtų laikęs savo palikuonimi.¹⁰⁹ Tačiau jeigu turto palikėjas yra miręs, ilgesnis laiko tarpas praėjęs nuo pergyvenimo nepakeičia to fakto, kad turto palikėjas jį būtų pažinęs ir pripažinęs savo palikuoniu, nes palikėjas yra miręs. Tokios normos nuostata nagrinėjant Lietuvos atžvilgiu yra nesuprantama, kai užtenka nustatyti patį faktą ar palikėjas buvo gyvas ar negyvas paveldėjimo metu, o ne dar ir skaičiuoti laiką siekiant įsitikinti, kad praėjus penkioms dienoms palikuonis yra vertas palikimo. Darytina išvada, kad Lietuvoje egzistuojantis reguliavimas, kai yra nustatomas tik pats gyvo ar negyvo palikuonio faktas yra daug paprastesnis, negu JAV nustatytas būtinasis 120 val. mirusiojo turto palikėjo pergyvenimas.

Vidurio Rytų šalyse, kuriose taikoma Sunitų ir Shia teisės normos pagrindinis išskirtinumas buvo mažesnė paveldėtino turto dalis seserims, kurios paveldi turtą kartu su broliu, ir anūkams bei anūkėms kurie yra iš motinos pusės. Tokios nuostatos Vidurio Rytų šalyse jau nebestebina Vakarų pasaulio, tuo labiau kad kai kuriose Vidurio Rytų valstybėse dar yra išlikę ir „akis už akį“ ar „užmėtymas akmenimis“ įstatymai, kurie laikomi legaliais.¹¹⁰ Visos tokio pobūdžio normos, kurios iškreipia teisę ir netinkamai reguliuoja santykius tarp asmenų yra atsiradusios tikėjimu pagrindu. Daug teisės normų ir įstatymų Vidurio Rytų šalyse atsiranda tikėjimo pagrindu, todėl nors mes ir nesutiktume su tam tikru teisės reguliavimu, tai yra jų pasirinkimo teisė. Žinoma, lyginamuoju aspektu suvokiame, kad tokios paveldėjimo normos negalėtų atnešti naudos ar papildyti Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teise institutą. Šios nuostatos skatina tik nelygybę moterų atžvilgiu ir jas žemina,

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002-04-26, Nr. 43-1602.

¹⁰⁹ Žr. 14.2. darbo dalį.

¹¹⁰ Saudo Arabija, Iranas. Irake, įstatymas oficialiai draudžia užmėtymą akmenimis, bet vis tiek yra praktikuojamas tam tikrose teritorijose, o asmenys nėra baudžiami už tokius veiksmus.

kas neturėtų būti priimtina jokiais aplinkybėmis jokiose pasaulio šalyse. Vienintelę išvadą, kurią galime daryti nagrinėdami šį aspektą yra tai, jog Vidurio Rytų teisės mokyklos turėtų pasimokinti iš Lietuvos ir daugumos pasaulio valstybių teisės, ir atitinkamai pakeisti paveldėjimo atstovavimo teisės normas taip, kad nebūtų nelygybės moterų atžvilgiu paveldint turtą.

Anglijos ir Velso teisėje paveldėjimo atstovavimo teise institutas nėra numatytas, tačiau tai nereiškia, kad mirus vaikams turtas atitektų ne anūkams ar tolimesniems palikuoniams, o valstybei. Paveldėtino turto apsauga tęsiasi, tačiau paprasto paveldėjimo tvarka, nes laikomasi nuomonės jog vaikas paprasčiausiai paveldi savo tėvo turtą. Savo esme, toks teisinis reguliavimas sutampa su paveldėjimu atstovavimo teise. Vis dėlto, nustačius kad šis institutas galimai nėra reikalingas tokioje pažengusioje valstybėje, kaip Jungtinė Karalystė, kyla klausimas ar jis reikalingas ir Lietuvoje. Šiuo aspektu reiktų įvertinti ar Lietuvoje galiojanti paveldėjimo atstovavimo teise tvarka galėtų būti užtikrinta per kitas teisės normas panaikinus šį institutą. Atsižvelgus į tai, kad palikuonys paveldėdami įprasta paveldėjimo eile ir paveldėjimu atstovavimo teise pretenduoja į skirtingas turto dalis darytina išvada, kad pašalinus šį institutą nebūtų užtikrinta anūkų ir proanūkių teisė į turtą tokiu lygiu kaip anksčiau. Instituto panaikinimas tiesiogiai pakenktų anūkų ir proanūkių interesams, o panašus teisių užtikrinimas kitose teisės normose ar kitokiu būdu reikštų, kad institutas nėra pašalinamas. Juolab, kad reikia atsižvelgti ir į kitų šalių reguliavimą šioje srityje, o darbo analizėje matyti, kad vienintelė šalis nenustačiusi paveldėjimo atstovavimo teisės įstatymine tvarka buvo Jungtinė Karalystė. Tai patvirtina faktą, kad šis institutas yra reikalingas ir būtinas, siekiant apsaugoti tam tikrų palikuonių teises tinkamai mirus jų protėviams.

Taigi, išanalizavus visų darbe nagrinėtų šalių ypatumus paveldėjimo atstovavimo teisės institute ir palyginus juos su Lietuvoje numatytu šio instituto reguliavimu, galime teigti kad Lietuvoje šis institutas yra pakankamai gerai sureguliuotas. Lyginant vienai ar kelioms valstybėms aktualius šio instituto ypatumus su Lietuvos teisiniu reguliavimu, dažniausiai pridedame išvadą, jog dėl tam tikrų susiformavusių papročių, socialinių normų ar tikėjimo, tie ypatumai yra aktualūs tik tos valstybės teritorijoje. Dažniausiai jie nebuvo vertinami kaip būtini ar svarbūs pakeitimai, kurie galėtų ar turėtų būti perkelti į kitas šalis, tame tarpe ir Lietuvą, siekiant geresnio teisinio reguliavimo paveldėjimo atstovavimo teise institute. Vis dėlto pažymėtina, kad Lietuvoje nustatytas paveldėjimo atstovavimo teise institutas nėra pats geriausias ir turėtų būti keičiamas ir tobulinamas apimant didesnę ratą subjektų, kuriems jis

taikomas. Taip pat darytina išvada, kad normos pakeitimai galimai išsivystys bėgant laikui ir keičiantis visuomenės mąstymui, socialinių normų supratimui ir vertybių kaitai Lietuvoje. Šiuo metu anūkų ir proanūkių ginamos teisės į paveldėjimą atstovavimo teisės institutu numatyta LR CK 5.12 str. yra pakankamai gerai sureguliuotos, o šio instituto būtinybė Lietuvos teisėje yra akivaizdi.

17. Išvados

Darbe detaliai išanalizavus Lietuvos paveldėjimo atstovavimo teise tiriamus aspektus, t. y. subjektų sąrašą, normos taikymo atvejus ir paveldėtino turto dalis ir tvarką, bei palyginus šį institutą su kitose šalyse galiojančiu ir taikytinu paveldėjimu atstovavimo teise institutu, darytinos šios išvados:

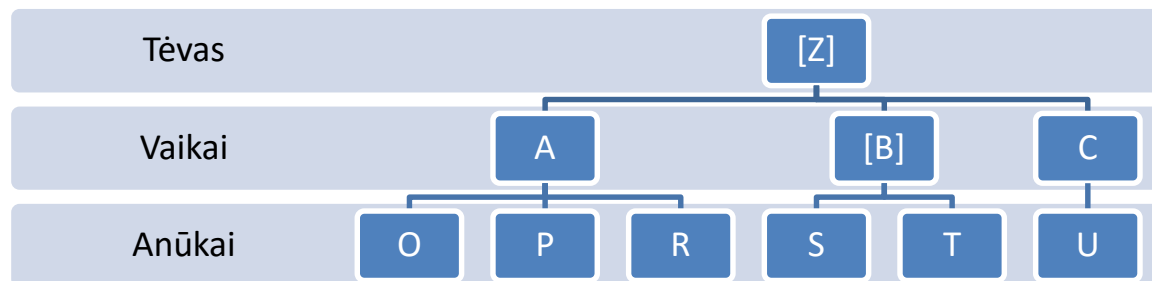
1. Lietuvoje nustatytas baigtinis subjektų sąrašas, kuriems yra taikytinas paveldėjimas atstovavimo teise ir teismai laikosi griežtos nuomonės, kad šis institutas turi būti taikytinas tik šia apimtimi, toks reguliavimas neatitinka kitose šalyse nustatyto reguliavimo ir galimai prieštarauja Lietuvos Konstitucijoje nustatytoms normoms. Tokios tvarkos nustatymas riboja asmenims paveldėti turtą atstovavimo teise, ypatingai kiek tai liečia pro - proanūkius, todėl autoriaus nuomone toks straipsnio reglamentavimas yra ydingas. Atsižvelgiant į kitų šalių reguliavimą, o taip pat ir į kaimyninių Baltijos šalių, matyti, kad šis institutas turėtų neapsiriboti baigtiniu sąrašu asmenų ir turėtų įvardinti bendrą paveldėtojų grupę, kurie paveldi šio straipsnio pagrindu. Tinkamiausias skirstymas iš pateiktų kitų šalių pavyzdžių būtų įvardijant palikuonis paveldinčius šio straipsnio pagrindu, kaip paveldėtojus/palikuonis kurie užima savo tėvų vietą, o ne apriboti šią nuostatą baigtiniu subjektu sąrašu. Šiuo aspektu LR CK 5.12 str. nuostata turėtų būti pakeista, nes subjektų ratas nepakankamai platus.
2. Lietuvoje numatytas paveldėjimas atstovavimo teise, kai yra paveldima ankstesniam palikuoniui, kuris turėjo priimti turtą mirus, paskelbtu mirusiu ar paskelbtu nežinia kur esančiu, atsižvelgiant į kitų šalių praktiką ir straipsnio taikymo apimtį yra tinkamas. Pritartina, kad taikymo atvejai neturėtų apimti ir kitų būdų, kurie numatyti Japonijos ir JAV atstovavimo teisės institute, juolab kad kitos nagrinėtos šalys kaip ir Lietuva numato šio straipsnio taikymo galimybę tik ankstesniajam paveldėtojui mirus.
3. Turto dalis į kurią pretenduoja anūikai ir proanūkiai Lietuvoje paveldėdami pirmąją arba antrąją eilę kartu su pergyvenusiu sutuoktiniu yra tinkamai sureguliuota. Turto padalijimo metodas *per stirpes*, kai palikuonis pretenduoja tik į savo mirusiems tėvams turėjusią priklausyti dalį taip pat yra tinkamai sureguliuotas, atsižvelgus į tai kad šis metodas vyrauja visoje Europoje.

4. Atlikus išsamesnę paveldėjimo atstovavimo teise normos analizę Lietuvos teisėje ir šį institutą palyginus su kitose šalyse egzistuojančiu institutu, darytina išvada, kad prieš penkiolika metų priimta LR CK 5.12 straipsnio redakcija, kuri labai nežymiai pakito nuo TSR kodekse nustatytos normos, apimtyje kiek tai liečia nustatytą baigtinį subjektų sąrašą yra nepakankamai plati ir atsižvelgus į pasikeitusius visuomenės ir teisės santykius turėtų būti keičiama siekiant tinkamesnio ir platesnio šios normos taikymo. Aspektai, nustatantys atvejus kada turtas paveldimas atstovavimo teise, ir kokiomis dalimis bei koku principu yra dalinamas turtas, išliko aktualūs ir šiomis dienomis, todėl svarbesnių pakeitimų, teisės norma, šioje dalyje nereikalauja.

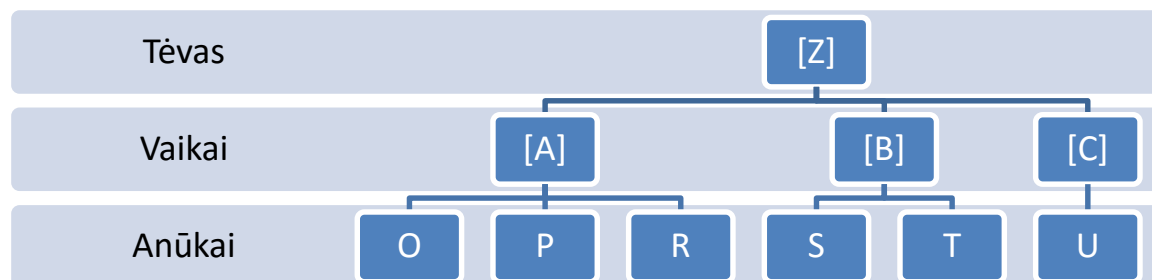
18. Priedas A(1)

Miręs asmuo žymimas laužtinių kabučių ženklu „[a]“

(1) *Per stirpes* turto padalijimas:

Vaikai A ir C gauna po 1/3 turto dalies, anūkai S ir T dalinasi B vaikui turėjusią priklausyti turto dalį ir gauna po 1/6 turto dalies.

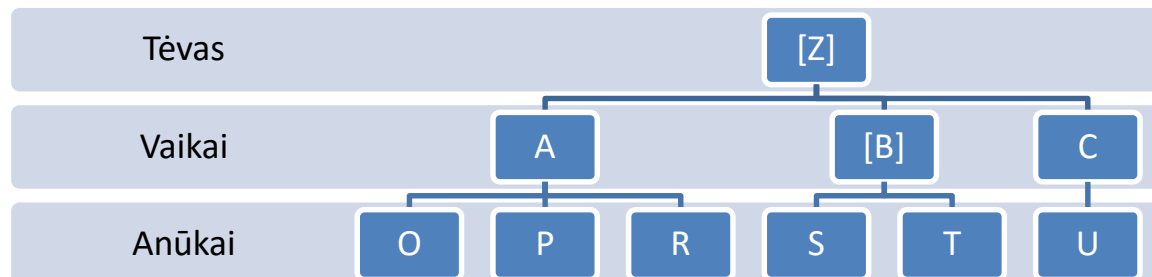

Visi anūkai tarpusavyje dalinasi tik vaikams t. y. savo tėvams, turėjusią priklausyti turto dalį. O, P ir R gauna po 1/9 turto; S ir T gauna po 1/6 turto; U gauna 1/3 turto dalį.

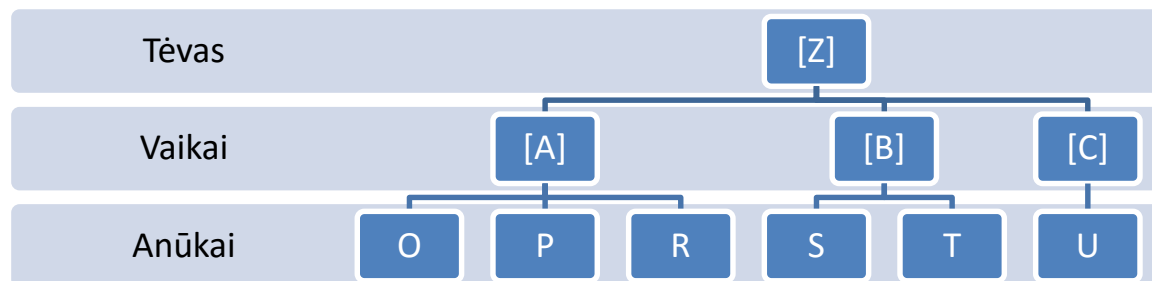
Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Bendruoju testamentu kodeksu (1969) (angl. *Uniform Probate code (1969)(Last Amended or Revised in 2010)(Last updated: February 11, 2013)*). Prieiga per internetą: <<https://www.law.cornell.edu/uniform/probate>>.

19. Priedas A(2)

(2) *Per capita* turto padalijimas:

Vaikai A ir C gauna po 1/3 turto dalies, anūkai S ir T dalinasi B vaikui turėjusią priklausyti turto dalį ir gauna po 1/6 turto dalies. Šiuo atveju *per capita* turto padalijimas sutampa su *per stirpes* metodu, nes miręs tik vienas vaikas, o teisę paveldėti turintys anūkai yra tik iš B giminės.

Kadangi visi vaikai yra mirę, tai anūkai dalinasi bendrą turta lygiomis dalimis. Visi anūkai gauna po 1/6 turto dalies.

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Bendruoju testamentu kodeksu (1969) (angl. *Uniform Probate code (1969)(Last Amended or Revised in 2010)(Last updated: February 11, 2013)*). Prieiga per internetą: <<https://www.law.cornell.edu/uniform/probate>>.

20. Literatūros sąrašas

18.1. Teisės aktai:

- 1) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinis kodeksas. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138).
- 2) Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
- 3) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
- 4) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Penktoji knyga (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262. Aktuali redakcija nuo 2016-01-01.
- 5) Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002-04-26, Nr. 43-1602.
- 6) Latvijos Respublikos civilinė teisė (lat. Latvijas Republikas Civillikums). Translation and Terminology Centre: 2001.
- 7) Estijos paveldėjimo teisės aktas (est. Pärimisseadus), Nr. RT I 2008, 7, 52. Riigikogu, 2008-01-17.

18.2. Specialioji literatūra:

- 1) VILEITA, Alfonsas. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.
- 2) GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia 2002.
- 3) G C REID, Kenneth; J DE WAAL, Marius; ZIMMERMANN, Reinhard. *Comparative Succession Law Volume II, Intestate Succession*. Oxford: 2015.
- 4) KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 2, Family and succession law*. Part IV. Kluwer Law International, 2002.
- 5) KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 4, Family and Succession law*. Kluwer Law International, 2006.
- 6) KLUWER. *International encyclopaedia of Laws, Volume 5, Family and Succession law*. Kluwer Law International, 2006.

18.3. Teismų sprendimai:

- 1) Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *O. T. v. notarė Gražina Pocienė*, Nr. 3K-3-539/2009.
- 2) Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *I. G. v. V. G. ir V. J. ir kt.*, Nr. 3K-3-520/2006.
- 3) Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *S. A. v. A. V. ir kt.*, Nr. 3K-3-537/2006.
- 4) Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. G. (E. G.) ir Ž. P. dėl praleisto termino palikimui priimti pratęsimo, suinteresuoti asmenys: J. V., G. B., E. G. ir Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija*, Nr. 3K-3-553/2009.
- 5) Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje *J. Ž. v. S. Ž. ir kt.*, Nr. 3K-3-391/2008.
- 6) Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje *R. M. atstovaujantčios nepinamečiams vaikams Jz. M. ir Jm. M. dėl termino palikimui priimti pratęsimo ir leidimo išdavimo*, Nr. 3K-3-46/2006.
- 7) Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *Panevėžio apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. Panevėžio miesto 1-ojo notarų biuro notarė Vitalija Jocienė*, Nr. 3K-3-162/2008.
- 8) Lietuvos Aukščiausio teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 41, 2003 birželio 20 d. Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles. Leidimų išdavimas paveldint vaiko vardu (paveldėjimas per atstovą) 8.7-8.9 punktai imtinai.

18.4. Elektroniniai dokumentai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą:
<http://www.justitia.lt/magazine.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&straipsnio_id=13&zurnalas=Juztitia&tem=Civilin&zur_id=11>.

- 2) Lietuvos statistikos departamentas *Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 2000-2012 m. statistika* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010801&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3228&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
- 3) *Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 2010-2014 m. statistika* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=e6729112-922a-475f-b90c-716dab8a2f26>>.
- 4) *Succession law in Europe: Inheritance and inheritance tax, 2014* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.cesifo-group.de/ifoHome/facts/DICE/Public-Sector/Public-Finance/Taxes/Succession-law-in-Europe-inheritance-tax/fileBinary/Succession-law-in-Europe-inheritance-tax.pdf>>.
- 5) LIIN, Urve. *On Reform of Estonian Succession Law, pp. 105-109* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicainternational.eu/?id=12471>>.
- 6) Tos pačios kraujo linijos paveldėtojas (biologinis ryšys) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.oxforddictionaries.com/translate/italian-english/parentela>>.
- 7) *Couples in Sweden, „What are the consequences of death?* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.coupleseurope.eu/en/sweden/topics/6-what-are-the-consequences-of-death/>>.
- 8) Paveldėjimo kodeksas 1958 m. (angl. *The Inheritance Code (SFS 1958:637, with subsequent amendments to Chapter 3 up to and including SFS 2005:435)* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Property-Legislation.pdf>>.
- 9) Šveicarijos Civilinis kodeksas, 1907 m. gruodžio 10 d. (dabartinė versija nuo 2016 m. sausio 1 d.) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą <<https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/index.html>>.

- 10) Vokietijos Civilinis kodeksas BGB, 2002 m. sausio 2 d. (paskutiniai pakeitimai 2013 m. spalio 1 d.)(angl. *German Civil code BGB (vok. Bundesgesetzbuch, BGB) 2 January 2002 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I page 42, 2909; 2003 I page 738), last amended by Article 4 para. 5 of the Act of 1 October 2013 (Federal Law Gazette I page 3719)*) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf>.
- 11) SOLMECKE, Rechtsanwalt Christian. *German Inheritance Law* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.wbs-law.de/eng/practice-areas/german-inheritance-law/>>.
- 12) Jungtinės Karalystės Paveldėjimo aktas. (angl. *Inheritance (Provision for Family and Dependants Act 1975)*) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63>>.
- 13) Originalus tekstas ir angliškas vertimas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.ishioroshi.com/english/japanese_civil_code_pt5.html>.
- 14) Japonijos Civilinis kodeksas Nr. 89, 1896 m. balandžio 27 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.imolin.org/doc/amlid/Japan/Japan_Civil_Code_Parts_4_and_5_1896.pdf>.
- 15) *Inheritance tax and law. Intestacy: if the deceased has not made a will the case is resolved in accordance with the deceased's national law* [interaktyvus]. 2015 m. birželio 30 d. [žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalpropertyguide.com/Asia/japan/Inheritance>>.
- 16) Bendras testamentų kodeksas (1969) (angl. *Uniform Probate code (1969)(Last Amended or Revised in 2010)(Last updated: February 11, 2013)*) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.law.cornell.edu/uniform/probate>>.
- 17) GEHRES, Tina. *Estate Planning: Choosing Per Stirpes or Per Capita Distributions* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.hg.org/article.asp?id=37424>>.

- 18) RIZVI, Kulsoom. *Shia and Sunni Muslims – do you know the difference?* [interaktyvus]. 2014 rugsėjo 23 d. [žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.yourmiddleeast.com/features/shia-and-sunni-muslims-do-you-know-the-difference_16339>.
- 19) CHEEMA, Shahbaz Ahmad. *Shia and Sunni Laws of Inheritance: A Comparative Analysis* [interaktyvus]. 2012 gruodžio 31 d. [žiūrėta 2016-03-10]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2388741>.